

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos magistrantūros studijų programa
Specialioji pedagogika (šaka-logopedija)

Diana Bimbienė

**PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KALBOS IR UGDYMO(SI)
YPATUMAI DVIKALBYSTĖS SĄLYGOMIS**

Magistro darbas

Magistro darbo vadovė

asist. dr. D. Kairienė

2013

Magistro darbo santrauka

Darbe analizuojami priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbos ir ugdymo(si) ypatumai dvikalbystės sąlygomis. Teorinėje dalyje analizuojami priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbos ypatumai, pateikiamos įvairios dvikalbystės apibrėžtys, rūšys, analizuojama jos įtaka vaiko raidai.

Empiriniame tyrime siekta atskleisti priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbos ypatumus bei tėvų, pedagogų, logopedų požiūrį į dvikalbystę bei atskleisti jų patirtį ir iššūkius ugdant vaikus dvikalbystės sąlygomis. Atvejo analizės tyrimui pasirinkti vaikai, kurie auga dvikalbėje aplinkoje iš skirtingos sudėties šeimų, bei jų tėvai, ugdantys pedagogai. Tyrime atliktas vaikų kalbos vertinimas bei taikytas pusiau struktūruoto interviu metodas.

Atskleisti priešmokyklinio amžiaus vaikų, augančių dvikalbėje aplinkoje *kalbos ypatumai*: taisyklingas garsų tarimas; pakankami žodžių garsinės analizės ir sintezės įgūdžiai; gebėjimas kalbėti dviem kalbomis; dažnas rusiškų žodžių vartojimas; siauresnis valstybinės kalbos žodynas; netaisyklingas kalbos vartojimas; dažnas lietuviškų galūnių pritaikymas gimtosios kalbos žodžiams; judesių naudojimas norint išreikšti mintis..

Tyrimo metu atskleisti pagrindiniai tėvų, pedagogų bei specialistų iššūkiai ugdant vaikus, augančius dvikalbystės sąlygomis: nesugebėjimas gramatiškai taisyklingai išmokyti vaiką kalbėti, nes patys vartoja gramatiškai netaisyklingą kalbą; nuolatinis vertimas iš vienos kalbos į kitą. Dažniausiai pasitaikantys vaikų ugdymosi sunkumai siejami su: lietuvių kalbos supratimo trūkumu; sunkumais reikšti mintis lietuviškai (nes valstybinė kalba yra vartojama tik ugdymo įstaigoje); bendravimo lietuvių kalba vengimu dėl nemokėjimo taisyklingai kalbėti.

Raktiniai žodžiai: priešmokyklinis amžius, dvikalbystė, kalbos raida

Turinys

Magistro darbo santrauka	1
Įvadas	4
1 skyrius. TEORINIAI VAIKŲ KALBOS RAIDOS IR DVIKALBYSTĖS ASPEKTAI	6
1.1. Kalbos raida kalbos išmokimą aiškinančių teorijų kontekste.....	6
1.2. Priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbos ypatumai	10
1.3. Dvikalbystės apibrėžtis.....	16
1.4. Dvikalbystės įtaka vaiko raidai.....	19
2 skyrius. PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KALBOS IR UGDYMO SI YPATUMAI DVIKALBYSTĖS SĄLYGOMIS	26
2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas.....	26
2.2. Tyrimo rezultatai.....	27
2.2.1. Ritos atvejis.....	27
2.2.2 Rimo atvejis.....	32
2.3. Tyrimo rezultatų apibendrinimas.....	36
Išvados	40
Literatūra	42
Summary	47
Priedai	48

Išvadas

Tyrimo aktualumas ir mokslinė problema. Šiandieniam pasaulyje vis daugiau ir daugiau vaikų atsiduria aplinkoje, kurioje vartojama daugiau negu viena kalba. Vaikai ateina į pasaulį, kuriame vyrauja daugiakalbystė - ten, kur net šeimoje vartojama daugiau nei viena kalba. Todėl aktualu analizuoti dvikalbystės reiškinį ir jo įtaką vaiko raidai. Lietuvoje, kaip ir kitose mažose šalyse iškyla dvikalbystės problema. Dažnai pasitaiko, kad iki mokyklos vaikai moka ne vieną, o dvi ar tris kalbas. Jarmolenko viena iš pirmųjų, kuri nagrinėjo dvikalbystės (lietuvių – rusų) problemas. Jarmolenko (1964) teigimu, mąstymas ir kalba yra neatskiriami. Daugiakalbystę autorė traktuoja kaip dviejų ir daugiau kalbų vartojimą bendraujant ir mąstant.

Pagal 2012 metų Lietuvos kultūros ministerijos pateiktą statistiką, šalyje veikia 55 lenkiškos bendrojo ugdymo mokyklos, 32 rusiškos, 1 baltarusiška, po vieną vokiečių ir žydų, 41 mišri (mokoma lietuvių ir lenkų, lietuvių, rusų ir lenkų ir kt. kalbomis). Lenkų kalba mokosi 12 328 mokiniai, rusų kalba 14 826 mokiniai, baltarusių kalba – 177. Tai sudaro iki 10 proc. visų Lietuvoje besimokančių mokinių. Tai leidžia suprasti, kad dvikalbystės problema yra gana paplitusi.

Dauguma dvikalbių vaikų lanko darželį, kuriame kalbama valstybine kalba. Dvikalbystės tema yra gana aktuali mūsų šalyje, nes daug vaikų iš tautinių mažumų jau darželyje pasirenka grupes, kuriose ugdoma valstybine kalba, nes ateityje nori lankyti mokyklas lietuvių ugdoma kalba. Dauguma vaikų antrosios kalbos išmoka lankydami vaikų darželius. Tėvai nori, kad vaikas išmoktų lietuvių kalbos, ir dėl šios priežasties juos leidžia į lietuviškas grupes. Lietuvių vaikų darželis padeda vaikams geriau įsisavinti valstybinę kalbą ir į mokyklą vaikai jau eina labiau pasiruošę bendrauti lietuviškai. Bet ne visi ir vienkaliai vaikai vienodai perima valstybinės kalbos kalbinę kultūrą.

Remiantis Skripkienės (1998) atlikto tyrimo duomenimis galima teigti, kad 6–10 metų amžiaus moksleiviams, dažnai sunku sklandžiai reikšti mintis net gimtąja kalba, nekalbant apie dviejų ar daugiau kalbų vartojimą gyvenant dvikalbėje arba daugiakalbėje aplinkoje, kurioje neišvengiama kalbų sąveika, o kalbų interferencijos reiškiniai atsispindi vaikų gimtojoje ir lietuvių kalboje.

Daugelio ankstyvosios dvikalbystės tyrinėtojų nuomonė yra tokia, kad tautiškai mišrių ir kitataučių šeimų tėvai, kiti jos nariai neturi informacijos apie vaiko kalbos raidos dėsninumus ir šeimose toleruoja mišrų kalbų vartojimą. Dėl to vaikų įvairių kalbų mokėjimo pradmenys formuojasi stichiškai, vienai kalbai persipinant su kita (Mazolevskienė, 2000). Autorės teigimu, mišrių šeimų vaikai moka dvi ar net tris kalbas, bet nė vienos jų nemoka labai gerai. Prielaida gali

būti tokia, kad tiems vaikams, kurie auga dvikalbėje aplinkoje ir girdi kelias kalbas, atsiranda sąlygos mišriam kalbų vartojimui.

Tyrimo objektas - priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbos ir ugdymosi ypatumai dvikalbystės sąlygomis.

Tyrimo tikslas – atskleisti dvikalbėse šeimose augančių priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbos ir ugdymosi ypatumus.

Tyrimo tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1. Atskleisti vaikų kalbos išmokimo teorijas ir kalbos raidos ypatumus dvikalbystės sąlygomis.
2. Atskleisti priešmokyklinio amžiaus dvikalbių vaikų kalbos ypatumus.
3. Išsiaiškinti tėvų, pedagogų, logopedų požiūrį į dvikalbystę bei atskleisti jų patirtį ir iššūkius ugdant vaikus dvikalbėje aplinkoje.

Tyrimo dalyviai. Tyrimas buvo atliktas 2013.m sausio-vasario mėn., įstaigoje, įgyvendinančioje ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą. Tyrimo dalyviai – vaikai, augantys dvikalbėje aplinkoje, jų tėvai, pedagogai bei logopedas. Tyrimo imtis – 7 asmenys. Iš jų – 2 vaikai, 4 tėvai, 2 pedagogai, 1- logopedas. Tyrimo dalyvių atranka vyko naudojantis tikslinės atrankos metodu. Pagrindinis atrankos kriterijus – dvikalbė aplinka, kurioje vaikas auga ir ugdosi.

Tyrimo metodologija ir metodai. Tam, kad būtų įvairiapusiškai išsiaiškinta respondentų nuomonė bei reali situacija konkrečiu atveju buvo naudoti kokybiniai tyrimo metodai. Tyrime naudojami metodai: teoriniai (literatūros šaltinių analizė); empiriniai (atvejų tyrimas taikant interviu metodą; priešmokyklinio amžiaus dvikalbių vaikų kalbos tyrimą).

Darbo struktūra. Magistro darbas susideda iš įvado, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, teorinės, empirinės dalies, išvadų, literatūros sąrašo, priedų (interviu protokolai, vaikų kalbos įvertinimo kortelės). Darbo apimtį be priedų sudaro 48 puslapiai.

I skyrius. TEORINIAI VAIKŲ KALBOS RAIDOS IR DVIKALBYSTĖS ASPEKTAI

1.1. Kalbos raida kalbos išmokimą aiškinančių teorijų kontekste

Kalbos išmokimo mechanizmus ir jos raidą aiškina įvairios teorijos: *prigimtinio išmokimo, biheivorizmo, socialinio išmokimo, kognityvinė / konstruktyvistinė,*

Prigimtinis požiūris. Kalbos išmokimo procese vaikui tenka ypatingas vaidmuo – mokytis. Šiuo laikotarpiu labai svarbūs yra įgimti veiksniai. Dar nesugebėdamas tarti žodžių ir sakinių, kūdikis puikiai geba bendrauti verksmu, gestais, veido išraiška (Žukauskienė, 1996).

Psicholingvistinės teorijos šalininkas Chomsky (1968) teigia, kad visi žmonės turi įgimtą sugebėjimą išmokti kalbą. Jis pabrėžė, kad viso pasaulio vaikai supranta ir naudojami tam tikrais jų gimtosios kalbos gramatikos ir sintaksės principais, pavyzdžiui, normalus kalbantis gimtąja kalba žmogus, norėdamas perteikti reikiamą prasmę, žodžius taria tam tikra tvarka. Chomsky (cit. Sidlauskas, 2005) įsitikinimu, kalbos išmokimas yra atsakas į brendimo vyksmo eigą. Šitaip mąstant, pakanka minimalios paskatos, ir vaiko kalba su šimtus taisyklių apimančia gramatika tiesiog prasiveržia. Gramatika yra kalbos instinkto padarinys. Ji plėtojasi nesuvokiant jos pagrindą sudaračios logikos ir tampa savarankiška, skiriasi nuo daug bendresnių gebėjimų, nuo kurių priklauso intelektas ir informacijos apdorojimas. 7 - 8 dešimtmetyje suintensyvėjo tyrimai, kuriais buvo – ir tebėra – siekiama nustatyti generatyvinės-transformacinės gramatikos ir kalbos išmokimo mechanizmo neuropsichologinį pamatą, to mechanizmo pobūdį ir kt. vaikų kalbos pavyzdžiais, surinktais netgi iš 40 kalbų buvo tirta norint nustatyti, kokį vaidmenį vaiko kalbos formavimosi procese vaidina universalijos, kuriomis reiškiasi giluminės kalbinės struktūros (Sidlauskas, 2005). Chomsky'o pasekėjo Jackendoff'o (2002) teigimu, žmogaus protas lemia, kad visos kalbos turi bendrų požymių, o kad būtų įrodytas kalbos išmokimo mechanizmas t.y. gramatikos konstravimo strategija, reikalingi percepciniai procesai. Asmuo turi turėti gebėjimą išmokti kalbą, išrasti generatyvinę gramatiką. Kalbos suvokimas, pagal Osgudą (cit. Zambacevičienė, 1979), vieną iš psicholingvistikos pradininkų, yra sensorinių impulsų modelio asociacija su ta atminties įrašo dalimi, kuri atitinka duotą modelį.

Tiriant kalbos įsisavinimo procesus, atsižvelgiama į vaiko asmenybę, jos formavimosi ir veiksnius, lemiančius asmenybės, o kartu ir vaiko kalbos, raidą (Kamandulytė, 2006). Analizuojant kalbos įsisavinimą, taikoma ilgalaikių tyrimų metodologija. Kalbos įsisavinimo ir vaikiškosios kalbos tyrimų psicholingvistikoje yra atlikta nemažai.

Empirinis / biheavioristinis požiūris. Biheavioristinės teorijos atstovai Hull, Skinner (1971, cit. Žukauskienė, 2007) pabrėžia pastiprinimo ir imitavimo reikšmę kalbos įgijimo procese. Tai, kada ir kiek gerai vaikas kalbės, priklauso nuo to, kaip vaikas buvo pastiprinamas ir skatinamas kalbėti. Vogravimo metu vaikai spontaniškai taria įvairus garsus, atsitiktinai arba mėgdžiodami. Jų tėvai ir kiti aplinkiniai pastiprina tam tikrus garsus, tardami garsus, panašius į suaugusių kalbą, atkreipdami į vaiką dėmesį, nusišypsodami, imdami jį ant rankų. Taip jie paskatina vaiką ir toliau tarti tuos garsus. Todėl tie garsai tampa dominuojančiais vaiko vogravime ir vėlesniuose kalbos raidos etapuose. Pastiprinimai už vaiko tariamus garsus ir jų kombinacijas yra teikiami tada, kai vaikas progresyviai artėja prie suaugusių kalbos. Biheavioristinės teorijos atstovai teigia, kad nėra įrodyta, kad egzistuoja įgimti kalbos mechanizmai. Skinnerio nuomone, kalbos raidą galima paaiškinti mums žinomais mokymosi dėsniais, pavyzdžiui asociacijomis (daiktų vaizdą siejant su žodžių skambesiu), mėgdžiojimu (kitų sumodeliuotų žodžių ir sintaksės) ir pastiprinimu (sėkme, šypsenomis ir priglaudimu, kai vaikas ka nors gerai padaro). Skinneris spėliojo, kad verbalinė elgsena prasidėjo tada, kai po lemiamo žingsnio žmonijos evoliucijoje balso raumenys pasidarė jautrūs operantiniam sąlygojimui (Žukauskienė, 2002).

Vaikas mokosi kiekvienoje situacijoje, aiškindamasis, tikrindamasis, tikslindamasis. Jis užprogramuotas savarankiškam aktyviam mokymuisi, savo įgymių realizacijai per sąveiką su aplinka, per bendrą savo ir suaugusiojo veiklą, per rašytinę ir sakytinę kalbą, natūraliausią ir efektingiausią mokymo(si) priemonę. Jo smegenų veikla žymiai aktyvesnė, lankstesnė, asociatyvesnė nei suaugusiųjų (Glebuviene, 2011). Kas vaiką ugdant, jam mokantis yra svarbiausia, aiškinama įvairiai. Autorė nurodo, kad biheavioristų manymu, ugdymas gali laiduoti raidą tik vaiką tiesiogiai mokant, rodant – kad tik rezultatas būtų geresnis. Rodomos jo klaidos, siūlant jas ištaisyti. Reikalaujama, kad jis stengtųsi užduotį atlikti kuo geriau, ją vėl ir vėl kartodamas. Vaiko tiesioginis mokymas ir mokymasis skatinamas nurodymais, skanėstais, pinigais, žaislais, ženkliukais, pagyrimais. Pagal biheavioristus, kalbos taip pat mokoma tiesiogiai. Ikimokykliniais metais – raidinės ir garsinės žodžių analizės, žodžių ir skiemenų dėliojimo. Vaikas mokomas pasakoti, skaityti, rašyti. Mokomas pasisodinus, nepaisant vaiko norų, patirties. Pagal Skinnerio teoriją, kalba, kaip ir kitos elgesio formos, išmokstama operantinio sąlygojimo būdu, o aplinka pastiprina tam tikrus garsus ir garsų kombinacijas.

Socialinio išmokimo / interakcinis požiūris. Socialinio išmokimo teoretikas Bandura teigė, kad tai, ko vaikas išmoksta, didžiąja dalimi yra pasirinkto modelio elgesio stebėjimo ir imitacijos rezultatas, ir daugeliu atveju tai vyksta be pastiprinimo. Jis daugiau pabrėžė socialinio modeliavimo

reikšmę. Imitacinio mokymosi yra du dalyviai: modelis ir stebėtojas. Modelis dažniausiai už ištartus žodžius yra paskatinamas. Stebėtojas, kuris žiūri į modelį ir jo klausosi, mėgina ištarti tą patį (Žukauskienė, 1996). Cituodamas Banduro mintis, Myers (2000) nurodo, kad vaikas negalėtų išmokti savo gimtosios kalbos, jei kiti žmonės jam nebūtų pavyzdžiu ir todėl vaikui turėtų pateikti gerai suformuluotą kalbą.

Kognityvinis / konstruktyvistinis požiūris. Jau maži vaikai yra nuolat aktyvūs, lavina sugebėjimus, atranda ir mėgina ištarti daugybę garsų, frazių, žodžių. Daugelis iš jų sukurtos vaiko, o nėra pamėgdžiotos. Vaikas turi savo individualų pasaulį, kuriam neužtenka žinių, informacijos, patirties gaunamos iš kitų žmonių (Piaget, 2002). Taigi Piaget tyrimai parodo, kad vaikas pats atranda stebėdamas, eksperimentuodamas, tirdamas, bandydamas, kurdamas. Autorius teigia, kad laikotarpis nuo dviejų iki septynerių metų amžiaus yra ikioperacinio intelekto vystymosi stadija, o vėlyvojo ikimokyklinio amžiaus laikotarpiu vaiko kalba, ir toliau yra egocentriška, tačiau atsiranda labiau socializuota jos forma – kolektyvinis monologas, kuriuo reiškiamas vaiko poveikis kitam.

Anot kognityvinio požiūrio šalininkų, svarbiausia, vaikui žengiant gyvenimo keliu, jo savarankiškas mokymasis ir išmokimas. Mokymasis – paties vaiko nuolatinis dialogas su fizine ir socialine jį supančia aplinka. Visa tai turėtų būti ne primesta, ne nurodyta, parodyta ar išreikalauta. Sąveika savarankiška, laisva. Išmokimas – sąveikos tarp vaiko natūralaus brendimo ir fizinės bei socialinės aplinkos įtakų ir poveikių rezultatas. Ir vaiko žinojimas (supratimas, išmanymas), ir jo moralė gimsta sąveikaujant, klausinėjant, samprotaujant. Kalbos raidą ir jos ugdymą kognityvistai sieja su vaiko pažinimo procesais. Tai yra, vaiką moko kalbėti gyvenimas, visi tie objektai, reiškiniai ir būsenos, kuriuos reikia įvardyti, išgirdus, pamėgdžiojus taip, kaip tai vardija kiti. Tik susidurdamas su įvairiais socialinio gyvenimo reiškiniais, tik konkrečiose kalbėjimo situacijose vaikas perpranta ir tikslina savo kalbėjimą, mokosi kalbos vartojimo taisyklių. Vaikas jas perpranta sunkokai.

Kad kalba formuojasi mąstymo įpročių pagrindu nurodo Kaffēmanas (2001) ir Piaget (2002). Kalba vaikui yra minčių perteikimo būdas, vaiko mąstymo raida ir kalba yra viena su kita susijusi. Vaiko kalba priklauso nuo paties vaiko vystymosi, taip pat priklauso nuo socialinių vaiko ir suaugusiųjų santykių tipo. Taigi, vaiko kalbos raida yra grindžiama paties vaiko gebėjimų ir kalbinės aplinkos sąveika.

Aplinkos sukūrimas skatina ir motyvuoja ugdytis komunikavimo gebėjimus gimtąja ir lietuvių kalba. Jų nuomone, kuriant palankią aplinką kalbai ugdyti, svarbu sudaryti emociškai saugias sąlygas (Bernotienė, Juraitienė, 2012).

Iš pradžių vaiko elgesį kontroliuoja vaiką supančių suaugusiųjų kalba, bet palaipsniui vaikas vis mažiau klauso žodinių komandų ir pradeda pats sau sakyti, ko reikia ir ko nereikia daryti. Palaipsniui kitų žmonių kalba tampa vaiko vidine kalba (Kaffemanas, 2001).

Sociokultūrinis požiūris. Iš kalbos galime nuspręsti kokioje socialinėje aplinkoje žmogus gyvena. Rašto kalba, kaip ir šneka, vystosi jos naudojimo kontekste. Autorius padeda mums suprasti, kad vaikai, sąveikaudami su pasauliu, sugeba padaryti daugiau, nei galėtų atrodyti, ir kad iš veiklos ar patyrimo jie gali gauti žymiai daugiau (Vygotsky, 1978). Kad užsienio kalbos mokymasis mokykloje ir gimtosios kalbos vystymas apima du visiškai skirtingus procesus įrodinėja Vygotsk'is (1986) . Mokydamiesi užsienio kalbos, pagal autorių, mes vartojame žodžių reikšmes, kurios jau yra gerai išvystytos gimtojoje kalboje, ir tik išverčiame jas. Geresnis savo kalbos mokėjimas taip pat vaidina svarbų vaidmenį mokantis užsienio kalbos, kaip ir vidinių bei išorinių santykių, kurie yra būdingi tik studijuojant užsienio kalbą, suvokimas.

Pasak Gučo (1990) tobuliausia bendravimo priemonė yra kalba. Be jos žmogus negalėtų palaikyti savo gyvybės, augti, bręsti, nemokėtų bendrauti. Kalba yra pagrindinė bendravimo priemonė, kuri padeda suvokti mus supantį pasaulį. Kalbos raidai svarbūs tiek aplinka, tiek biologiniai veiksniai. Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne (2000) rašoma, kad kalba yra praktinis sugebėjimas reikšti žodžiais savo mintis.

Įsisavindamas kalbą vaikas nėra pasyvus fiksuotojas. Norint išmokti žodžius, neužtenka juos girdėti, reikia, kad jais būtų patenkinamas koks nors vaiko poreikis. Mokydamasis kalbos, vaikas perima ne visą repertuarą atsitiktinai nugirstų suaugusių žmonių pasakymų, vaikas įsisavina taisykles, kurias iš tų išgirstų pasakymų jis išsiveda. Tolesnė kalbos vystymosi fazė: mokėjimas daiktų, veiksmų, savybių ryšius išreikšti žodžių junginiais. Gali būti, kad pirmosios frazės atsiradimo laikas susijęs su bendru intelektiniu vaiko vystimusi (Jacikevičius, 1970).

Apie vidinę kalbą, kuri suprantama kaip svarbus žmogaus sąmonės veiksnys užsimena Karaliūnas (1997). Vidinę kalbą sudaro daiktinis-vaizdinis, arba vaizdinis - scheminis, kodas ir, vadinasi, žmogaus mąstymo mechanizmas realizuojamas dviem dinaminiais būdais – vaizdiniu-scheminiu kodu (vidine kalba) ir lingvomotoriniu kodu (išorine, fonine kalba). Kitaip sakant, intelektinės operacijos atliekamos ne tik natūrinės kalbos priemonėmis, bet ir universaline vaizdine - schemine kalba (Karaliūnas (1997). Leontjevas (1969) vaikų kalbos vystymąsi skirsto į tris pagrindinius etapus: 1) ikikalbinį; 2) pirminį kalbos įsiavinimo etapą (nuo 11 mėn. iki 1,5 metų); 3) gramatinės kalbos struktūros įsisavinimo periodą (iki 3 metų). Pagrindinis motyvas, skatinantis vaiką išmokti gimtosios kalbos, yra siekimas bendrauti su suaugusiaisiais ir pažinti aplinką. Išmokti

kalbą vaikui nėra veiklos tikslas. Gimtosios kalbos išmokstama, su mažomis išimtimis (pavyzdžiui, kai vaikas klausinėja daiktų pavadinimų, kai suaugusieji taiso netaisyklingą vaikų tartį, moko eilėraščių ir t. t.), nesąmoningu, intuityviu nevalingo įsiminimo keliu. Žinios įgyjamos ir mąstymas tampa sudėtingesnis ir efektyvesnis dėl vis brandesnės vaiko tarpusavio sąveikos su aplinka. Kalbinė medžiaga ir kalbėjimo mokėjimas įsitvirtina dėl to, kad juos lydi malonus jausmas, patenkinus komunikacijos poreikius (Jacikevičius, 1970).

Apibendrinant kalbos raidos teorijas galima teigti, kad pagal dvi teorijas kalba yra įgimta arba išmokstama, o jos išmokimas susijęs su aplinkos stimulu ir reakcija į jį. Kitų teoretikų teigimu, kalbos išmokimas siejamas su vaiko mąstymu ir atmintimi. Kalba tampa universali poveikio aplinkiniam pasauliui priemonė. Prie kalbos kaip išmokstamos komunikacijos sampratos galima priskirti ir tas teorijas, kurios akcentuoja kalbos semantinius ir sintaksinius komponentus. Pavadinamas išorinio pasaulio daiktus, įvykius atskirais žodžiais ar žodžių junginiais, žmogus pradeda juos išskirti, atkreipti į juos dėmesį ir išsaugoti atmintyje. Kalbos dėka žmogus įgijo galimybę operuoti ne tik pačiais daiktais, bet ir jų vaizdiniais (Lurija, 1979). Kalbant apie gimtosios kalbos išmokimą sutiksiu su kognityvinio požiūrio šalininkų nuomone, kad vaiką moko kalbėti gyvenimas, visi tie objektai, reiškiniai ir būsenos, kuriuos reikia įvardyti, išgirdus, pamėgdžiojus taip, kaip tai vardijs kiti, o susidurdamas su įvairiais socialinio gyvenimo reiškiniais, tik konkrečiose kalbėjimo situacijose vaikas perpranta ir tikslina savo kalbėjimą, mokosi kalbos vartojimo taisyklių. Panašiai gimtosios kalbos įsisavinimas aiškinamas ir socialinio išmokimo teorijoje. Ji aiškina, kad kūdikis negalėtų išmolti savo gimtosios kalbos, jei kiti žmonės jam nebūtų pavyzdžiu ir todėl vaikui turėtų pateikti gerai suformuluotą kalbą. Bendrai kalbant galima sutikti su Vygotsky'o nuomone, kad savo kalbos mokėjimas taip pat vaidina svarbų vaidmenį mokantis užsienio kalbos, kaip ir vidinių bei išorinių santykių, kurie yra būdingi tik studijuojant užsienio kalbą, suvokimas.

1.2. Priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbos ypatumai

Priešmokyklinio amžiaus vaiko gebėjimai saviti ir kintantys. Darželį lankantys vaikai ugdomi kryptingai, todėl įgauna socialinės, emocinės, komunikacinės patirties, lengviau priima naujoves, prisitaiko prie pasikeitusių sąlygų, yra savarankiškesni, turi elementarių mokymuisi reikalingų gebėjimų (Garšvienė, Juškienė, 2008). Nors autorės teigia, kad priešmokyklinio amžiaus vaiko gebėjimai saviti ir kintantys, tačiau tikslinga išskirti priešmokyklinio amžiaus vaikams būdingus kalbos sistemos ypatumus.

Artikuliacija. Iki 5-6 metų vaikas ištaria garsinę ir ritminę struktūrą, ritminius melodinius kalbos atspalvius ir intonaciją (Garšvienė, 1993). Garšvienė, Juškienė (2008) analizavo priešmokyklinio amžiaus vaikų garsų tarimo trūkumus. Tyrimo rezultatai parodė, jog, tariant atskirus garsus, daugiau negu pusei tiriamųjų būdingi kelių garsų grupių tarimo trūkumai. Tyrimas parodė, kad mažiausiai garsų tarimo trūkumų nustatyta, tariant atskirus garsus, o daugiausia – tariant žodžius, sakinius, greitakalbes. Beveik visiems turintiems tarimo trūkumų tiriamiems būdingi tokie garsų tarimo trūkumai kaip sigmatizmas, o beveik pusei - chitizmas ir daugiau nei trečdaliui - rotacizmas. Kalbėjimo sutrikimai pagal Juškuvienę, Luneckienę, Palačionienę, Petrilionienę (2008), pasireiškia netaisyklingu garsų tarimu, vienu garsų keitimu kitais ar jų visišku netarimu (dažniausiai netaisyklingai tariami garsai s, z, š, ž, c, č, dz, dž, r, l).

Pagal Gučą (1981), vaikai išmokus naujus žodžius kartais klaidingai ištaria. Autorius nurodo, kad tai dar nereiškia, kad vaikas nesuvokia žodžio, kad neskiria garsų, o klaidingai taria dėl dviejų priežasčių: arba dėl artikuliacijos padargų netobulumo, kliudančio ištarti kai kuriuos kalbos garsų derinius, arba dėl atminties trūkumų.

Norint atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos ir motorinės sistemos sutrikimų sąsajas Mockuvienė (2012) atliko tyrimą. Siekiant įvertinti 4-6 metų vaikų oralinę motoriką, buvo sudarytas nestandartizuotas testas, kurio metu norėta iširti lūpų, žandikaulio ir liežuvio paslankumą, atliekant tam tikras užduotis. Tyrimu atskleistos sąsajos tarp kalbos ir oralinės motorikos sutrikimų. Kalbos sutrikimų turintiems vaikams sunku atlikti tikslus artikuliacijos organų judesius. Visiems šiems vaikams buvo diagnozuoti kalbos sutrikimai. Rezultatai parodė, kad beveik visiems šešiamečiams vaikams buvo nustatytas fonologinis kalbos sutrikimas (foneminė akustinė dislalija).

Ikimokyklinio amžiaus vaikų su kalbos neišlavėjimu artikuliacinio aparato būklę, artikuliacinio aparato judesių koordinaciją ir artikuliaciją įvertino Baranauskaitė (2007). Autorė nustatė: kad geriausiai išsivysčiusi yra artikuliacinio aparato būklė, o artikuliacinio aparato judesių koordinacija ir garsų bei žodžių artikuliacija yra išsivysčiusi vidutiniškai. Labiausiai šiame amžiaus tarpsnyje vystosi artikuliacinių judesių koordinacija ir kalbinė artikuliacija. Išanalizavus bendrosios (judesio ir padėties) ir kalbinės (artikuliacijos) motorikų koreliacinius ryšius nustatyta, kad ikimokykliniame amžiuje artikuliacinius judesius ir kalbos garsų bei žodžių artikuliaciją stipriausiai iš bendrosios motorikos komponentų įtakoja pusiausvyros išlavėjimas ir šiek tiek mažiau judesių koordinuotumas (tiek rankų, tiek ir kojų), silpniausiai jie įtakoja artikuliacinio aparato būklę.

Foneminis suvokimas. Priešmokykliniu laikotarpiu vaiko fonologinės žinios pasireiškia eksperimentavimu (Garšvienė, 1993). Priešmokyklinio amžiaus vaikai kalbėdami daro nedaug

klaidų, pastebi savo ir draugų kalbinius netikslumus. Klausydami skaitomos knygos, žiūrėdami jos iliustracijas ir parašytą tekstą, vaikai pastebi garsų, vaizdų, ženklų, raidžių skirtumus ir panašumus (į ką panašios vienos ar kitos raidės, ką jos turi bendro ir kuo skiriasi, pavyzdžiui, E ir Ė, S ir Š ir t.t.). Svarbu skatinti vaikus domėtis raidėmis. Ikimokyklinukai mokomi nustatyti garso vietą žodyje, atlikti žodžių garsinę analizę (Juškuvienė, Luneckienė ir kt., 2008). Taip pat šių autorių nuomone, Vaikai gerai girdi ir skiria kalbos garsus, turi pakankamai gerus žodžių garsinės analizės ir sintezės įgūdžius. Jų foneminė klausa, žodynas, gramatinė kalbos sandara, rišlioji kalba atitinka amžių. Pagal Бепк (2006) šešiaisiais, septintaisiais metais vaikai geba atlikti žodžių garsinę analizę ir supranta pagrindinę populiariausių žodžių reikšmę.

Žodynas (kalbinė raiška ir kalbos supratimas). Garšvienė (1993) nurodo, kad šešiamečio vaiko žodyną sudaro 8000 – 14000 žodžių. Autorė teigia, kad priešmokykliniame amžiuje vaikai sužino pagrindinę, populiariausią daugiareikšmių žodžių reikšmę. Vaikai tiksliai apibūdina daiktą, nusako esminius jo požymius, domisi nežinomais žodžiais, gali paaiškinti kai kurių žodžių reikšmes (Juškuvienė, Luneckienė ir kt., 2008).

Šešiaisiais gyvenimo metais pagal Muchiną (1988), padidėja atmintis. Vaikas jau gali įsiminti ir pakartoti vidutiniškai penkis žodžius. Daugiausiai žodžių vaikai įsimena po 3 – 5 pakartojimų. Pagal Santrock (1978) 4 – 6 m. amžiuje prasideda antrasis kalbos mokymosi etapas, kurio skiriamasis bruožas yra tai, kad vaikas pats pradeda save skatinti sėkmės pojūčiu, pavyzdžiui jaučia pasitenkinimą atradęs trūkstamą žodį. Šio laikotarpio vaiko kalba Piaget (2002) nuomone, ir toliau yra egocentriška, tačiau atsiranda labiau socializuota jos forma – kolektyvinis monologas. Remiantis Kruteckio (1978) nuomone, kad 7 metų vaiko žodyne pakankamai didelis abstrakčių sąvokų lyginamasis svoris, galima teigti, kad jų žodynas yra turtingas. Šiuo laikotarpiu, vaikas gali gana plačiu diapazonu suprasti, ką girdi, rišliai reiškia savo mintis, pajėgia atlikti elementarias mąstymo operacijas – lyginti, apibendrinti, bando daryti išvadas, nors ne visada pagrįstas. Juškuvienė, Luneckienė, Palačionienė ir kt., (2008) nurodo, kad šešiaisiais – septintaisiais gyvenimo metais žodinės instrukcijos padeda reguliuoti vaiko elgesį.

Norint nustatyti ir palyginti skirtingo amžiaus lietuvių vaikų 7-mečių, 12-mečių, 18-mečių žodinių asociacijų gimtąja kalba ypatumus ir dinamiką, Daukšytė (2004) atliko tyrimą. Rezultatai parodė, kad 7-mečių asociacijose vyrauja paradigminiai atsakymai, t.y šio amžiaus tyriamieji prisimena konkrečias situacijas, kuriose yra objektas, ir ryšiai tarp žodžių susidaro pagal žodžių reikšmių panašumą, gretimumą, kontrastą. To paties amžiaus vaikai atsakymuose pateikė ženkliai daugiau būdvardžių negu 18-mečiai, o pastarieji lyginant su kitomis amžiaus grupėmis pateikė

mažiausią kiekį atsakymų, vartojant būdvardžius. Tai galima aiškinti mąstymo raidos ypatumais: už žodžio-simbolio slypi vaizdiniai ryšiai. Vaizdinių veiksminio pobūdžio ryšiai būdingi jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams (Lurija, 1998).

Antrasis kalbos mokymosi etapas prasideda 4- 6 metų amžiuje, o jo skiriamas bruožas yra tai, kad vaikas pats pradeda save skatinti sėkmės pojūčiu, pavyzdžiui jaučia pasitenkinimą, atradęs trūkstamą žodį (Pileckaitė – Markovienė, 2004). Autorė taip pat nurodo, kad 6-ųjų metų vaiko žodyną sudaro 8000 – 14000 žodžių. Pagal Žukauskienę (2002), vaikų žodynas ima sparčiai gausėti, kai jis įsisąmonina simbolinį mąstymą.

6 – 7 metų amžiaus vaikas žodžius apibūdina labai konkrečiai pagal daikto funkcijas ar išvaizdą. Vėliau vaikas pradeda apibūdinti abstrakčiai, žino sinonimus, skirsto daiktus pagal kategorijas (Žukauskienė, 2007). Remiantis Bočiulytės (2004) atlikto tyrimo rezultatais galime teigti, kad 5-7 metų vaikų sugebėjimas aiškiai ir taisyklingai ištartai žodžius gerokai atsilieka nuo žodyno gausėjimo ir gramatikos žinių, o didžiausią vaiko aktyviojo žodyno dalį sudaro daiktavardžiai. Šio amžiaus vaikų žodynas sparčiai plečiasi – apie 2000 – 2500 žodžių. Vaikai tiksliai apibūdina daiktą, nusako esminius jo požymius, domisi nežinomais žodžiais, gali paaiškinti kai kurių žodžių reikšmes. Stebimas susidomėjimas knygomis, noras deklamuoti eilėraščius, minti mįsles, sekti pasakas (Juškuvienė, Luneckienė, 2008).

Kalbos gramatinis taisyklingumas. Priešmokyklinio amžiaus vaikai sugeba kalbėti gramatiškai taisyklinga kalba. Gučas (1990) nurodo, kad sudėtingesnes gramatines formas vaikas įsisavina ir įsisąmonina kartodamas suaugusiojo posakius. Tokiu būdu vaikas išplečia savo lingvistinę kompetenciją ir pasirengia žodžiu išreikšti sudėtingesnes mintis.

Jakubsonės (2010) atlikto tyrimo rezultatai, parodo kokias kalbos klaidas daro vaikai. Autorė nurodo tokias vaikų kalbos klaidas:

- *Leksikos klaidos.* Leksikos klaidų atsiranda tada, kai vaikas dėl vienokių ar kitokių priežasčių parenka netinkamą žodį esamam kontekstui. Tyrimo rezultatų duomenys parodė, kad dažniausiai vaikas parenka netinkamą žodį, atsižvelgdamas į panašią žodžio reikšmę, kai visiškai nesupranta ar nežino žodžio reikšmės.
- *Morfologijos klaidos.* Morfologijos klaidų padaroma, kai vaikai netinkamai vartoja žodžių formas
- *Žodžių darybos klaidos.* Žodžių darybos klaidų padaroma, kai netinkamai pavartojami darybiniai formantai, tačiau naujos reikšmės neatsiranda. Tyrimo autorė klaidas suskirstė į: priešdėlio, priesagos, galūnės, sudurtinių žodžių, žodžio dalių sumaišymo (priesaga ir priešdėlis) ir regresinės žodžių darybos klaidas.

- *Sintaksės klaidos.* Sintaksės klaidų atsiranda tada, kai vaikas sudaro suaugusiųjų kalboje nevertojamas žodžių konstrukcijas. Tai yra žodžių junginių ir sakinių sudarymo klaidos.
- *Mišriojo tipo kalbos klaidos.* Analizuojant vaikų kalbą, lingvistų pastebėta, kad vaikas dažnai padaro net kelių rūšių kalbos klaidų viename pasakyme. Atliktame tyrime dažniausiai užfiksuotos leksikos (asociacija pagal skambesį) ir žodžių darybos klaidų poros viename pasakyme.

Žukauskienė (2002) pateikia psichologų nuomonę, kuri nurodo, kad dauguma 4 – 5 metų vaikų, pamėgdžiodami suaugusiuosius, savarankiškai išmoksta taisyklingai tarti.

Svarbu su vaikais bendrauti taisyklinga, aiškia ir turtinga kalba. Patys vaikai kalbėdami daro nedaug klaidų, pastebi savo ir draugų kalbinius netikslumus. Jie moka perduoti informaciją, nenukrypsta nuo pagrindinės pokalbio temos (Jurkuvienė, Luneckienė, 2008).

Rišioji kalba. Prieš pradėdant lankyti mokyklą vaiko kalba jau yra pakankamai išsivysčiusi bei gramatiškai taisyklinga ir raiški (Kruteckis, 1978). Šeštaisiais – septintaisiais gyvenimo metais žodinės instrukcijos padeda reguliuoti vaiko elgesį. Vaikai planuoja, kai žaidžia siužetinius vaidmeninius žaidimus. Planavimas pereina į vidinę kalbą. Jie geba sugalvoti siužetus, įvertinti, komentuoti veiklos žingsnius. Būtina palaikyti vaikų iniciatyvą, žaisti siužetinius vaidmeninius žaidimus, pamokyti, kaip tai daryti. Tokiu būdu lavinama vaikų vaizduotė, atmintis, mąstymas, plėtojama kalba. Stebimas susidomėjimas knygomis, noras deklamuoti eilėraščius, minti mįsles, sekti pasakas. Vaikai pasakoja suprantamai ir rišliai (Juškuvienė, Luneckienė ir kt., 2008).

Remiantis Bočiulytės (2004) atlikto tyrimo rezultatais teigtina, kad 5-7 metų vaikų pasakojimai priklauso nuo to ar pokalbio tema yra artima vaikui, o sakiniai sudaromi iš 4-5 žodžių. Dauguma 6 – 7 metų amžiaus vaiko sakomų sakinių yra egocentriški (Piaget, 2002). Egocentrinė kalba, kaip nurodo autorius, reiškia kalbėjimą kito asmens akivaizdoje, bet neperduodant kitam ir nesikeičiant tarpusavyje informacija ar idėjomis. Vaikai, būdami kartu, dažnai kalba, tačiau kalbant jie dažniausiai reiškia tik savo mintis, nereaguodami į tai, ką sako kiti vaikai. Piaget atkreipė dėmesį į tai, kad augančio vaiko socializuota kalba irgi tobulėja, t. y. vaikas kartais stengiasi bendrauti su kitais savo bendraamžiais, mėgina aktyviai keistis mintimis ir suprasti tai, ką sako kitas. Vaikas pradeda aiškinti, ką norėjo pasakyti ir vengia vartoti žodžius ar vardus, kurių klausytojas gali nežinoti.

Bendravimas. Kalbos sutrikimas paveikia vaiko bendravimo įgūdžių formavimąsi, sukelia ilgalaikį stresą. Jis gali lemti pasitikėjimo savimi praradimą, savivertės stoką ir paveikti asmeninius bei socialinius santykius. Tyrimai rodo, kad vaikams, turintiems sudėtingesnių kalbos problemų, dažniau būdingi ir elgesio sutrikimai (Eas, Evans, 2006). Lėta kalbos raida ir savireguliacijos

problemos yra susiję (Hallahan, Kauffman, 2003). Daugelis savireguliacijos strategijų yra pagrįstos kalbos vartojimu. Tad asmenys, kurių kalbos įgūdžiai prasti, negali tinkamai pasinaudoti savireguliacijos būdais.

Bendravimo sąvoką Garšvienė (1996) apibrėžia kaip sąmoningą vaiko ar suaugusiojo elgesį kai siekiama paveikti kitą asmenį, kad jis suvoktų kokią informaciją norimą perduoti ir reaguotų į tą informaciją. Glebuviene (1995) teigimu, vaikas mokosi kalbėti klausydamas ir pats kalbėdamas, bendraudamas su suaugusiais. Autorė pabrėžia, kad ikimokykliniame amžiuje didelis dėmesys turėtų būti skiriamas bendravimo gebėjimų ugdymui.

Nuo 5 – 7 metų vaikai bendrauja veiklos arba neabstraktaus mąstymo plotmėje, o išmokti kalbėti vaikui padeda supantys žmonės, tai vyksta bendros vaiko ir suaugusiojo veiklos dėka. Manoma, kad 6 metų vaiko kalba ir toliau yra egocentriška, tačiau atsiranda kolektyvinis monologas. Kolektyvinis monologas, pagal autorių, pasireiškia klausimų, atsakymų forma, toliau – paliepimų, prašymų, grasinimų pavidalu, kuriais reiškiamas vaiko poveikis kitam (Piaget, 2002). Dargienė (2007) tyrimu įrodė, kad plėtojantis verbaliniams gebėjimams, vaikai pradėjo vartoti įvairesnes kalbos raiškos formas, aiškesni tapo bendravimo tikslai, kalbančiojo intencijos supratimas, saviraiška bei jausmai. Autorė taip pat pastebėjo, kad kalbos ir komunikacijos ugdymo rezultatai iš dalies priklauso nuo ugdytinių asmenybinių charakteristikų: uždari, nedrąsus, lėti vaikai mažiau reiškė jausmus, siekė savarankiškumo. Judresni, smalsesni - buvo emocingesni, aktyviau dalyvavo pokalbiuose.

Ugdymo įstaigą lankantys vaikai ugdomi kryptingai, todėl įgauna socialinės, emocinės, komunikacinės patirties, lengviau priima naujoves, prisitaiko prie pasikeitusių sąlygų, yra savarankiškesni, turi elementarių mokymuisi reikalingų gebėjimų. Vaikai, perimdami informaciją iš suaugusiųjų, bendraamžių, mokosi kalbos, įgyja bendravimo įgūdžių (Garšvienė, Juškienė, 2008). Ikimokyklinio amžiaus vaikai moka perduoti informaciją, nenukrypsta nuo pagrindinės pokalbio temos (Juškuvienė, Luneckienė ir kt., 2008). Bočiulytė (2004) įrodė, kad 5-7 metų vaikų ikimokyklinio amžiaus vaikų kalba yra nevienodo lygio. Tyrimo rezultatai parodė, kad vaikų, kurie pradėjo vėliau lankyti vaikų darželį, kalba yra mažiau išplėtotą nei lankančių ilgiau, o 5-7 metų berniukų kalba yra išsivysčiusi silpniau nei to paties amžiaus mergaičių.

Lemiamą vaidmenį rengiant vaiką mokyklai atlieka vaiko kalbinė sambranda. Kiliuviene (2001) atliko tyrimą, norėdami ištirti priešmokyklinio amžiaus ir pirmos klasės vaikų kalbinę sambrandą. Tyrimo orientyru tapo kalbos lygmenys (fonetinis, gramatinis-sintaksinis, leksinis lygmuo) ir kontekstualioji kalba. Buvo išsiaiškinta, kad beveik pusė apklaustų vaikų labai

gerai suvokia žodžių reikšmes, tačiau sakinių prasmės ir gramatinių formų suvokimas, žodynas, kalbos gramatinė sandara ir rišioji kalba yra neišlavėjusi, ganėtinai prasta (Kiliuvienė, 2002).

Plečiantis pažinimo interesams, išsiplėtus bendravimui, vaikas pradeda naudotis kontekstine kalba. Daugelis į mokyklą einančių vaikų dažnai turi susiformavusią kalbą, tačiau kiekvieno vaiko raida yra individuali ir ne kiekvienas mokykloje taisyklingai kalba (Žukauskienė, 1996).

1.3. Dvikalbystės apibrėžtis

Literatūroje nerandama vienodo dvikalbystės apibrėžimo. Dažniausiai autoriai dvikalbystės sąvoką aiškina išsamiai neatskleisdami jos turinio arba akcentuodami vieną kurią jos ypatybę.

Dvikalbystės samprata. Pasak Gudaičio-Vabalo (1983), dvikalbystė – tai dviejų kalbų mokymas vienu metu. Daukšytė (1998) šią sąvoką apibūdina, kaip gebėjimą kalbinėje veikloje, atitinkančioje skirtingų kalbinių situacijų reikalavimus, bendravimo tikslui realizuoti skirtingais būdais ir priemonėmis suformuotas mintis. Dvikalbystė pagal Hintą (1989) yra individo gebėjimas beveik vienodai gerai kalbėti ir mąstyti dviem kalbomis, lengvai pereiti iš vienos kalbos į kitą. Kraschen (1992) teigia, kad dvikalbystė turėtų būti traktuojama, kaip teigiama savybė ir auklėjimo pasiekimas.

Romaine (2001) nuomone, dvikalbystė nėra akcentuojama ES dokumentuose, tačiau gali egzistuoti individo, šeimos ar visuomenės mąstymo sistemoje. Autorė teigia, kad beveik pusė pasaulio gyventojų yra dvikalbiai. Visuomenė yra heterogeniška ir žmonės įvairiose situacijose pasirenka tas kalbas (nebūtinai gimtąją kalbą), kurios tinkamos kokiam konkrečiam atvejui. Net ir vienakalbių šalių kalbos ekologija dramatiškai pasikeitė, nes padidėjo piliečių mobilumas.

Dvikalbystės rūšys. Cieszyńska (2006) skiria dvi dvikalbystės rūšis: *asmeninė* ir *visuomeninė (socialinė)* dvikalbystė. Asmeninės dvikalbystės rūšis yra vienetinių atvejų pasekmė, o visuomeninės dvikalbystės terminas yra taikomas didesnėms kalbinėms grupėms.

Kiekvienu dvikalbystės formavimosi atveju svarbios yra vaiko individualios psichinės ypatybės bei asmenybės savybės - komunikabilumas, nerimastingumo lygis, mąstymo procesų ypatumai, gabumai kalboms: metalingvistinė nuovoka, socialingvistiniai sugebėjimai, artikuliacijos aparato ir foneminės klausos išlavėjimo lygis, gera verbalinė atmintis (Daukšytė, 1998).

Daukšytė (1993) išskiria dvikalbystės rūšis *kalbų mokymosi vienalaikiškumo* požiūriu:

- *ankstyvąją dvikalbystę* – kai abi kalbas vaikas išmoksta vienu metu. Tokiu atveju, abi kalbos yra gimtosios;

- *vėlesniąją dvikalbystę*, kai antroji kalba išmokstama jau susiformavus pirmosios – gimtosios kalbos igudžiams;

Dvikalbystė *jos formavimosi būdų požiūriu* skirstoma į (Daukšytė, 1993):

- *stichinę dvikalbystę* – kai abu tėvai kalba su vaiku tai viena, tai kita kalba. Ši dvikalbystės rūšis taip pat vystosi bendraujant dviejų tautybių vaikams.
- *organizuotąją dvikalbystę* – „vienas asmuo–viena kalba“;
- *organizuotąją vėlesniąją dvikalbystę* – kalbų mokymasis specialiu pratybu metu;
- *mišriąją dvikalbystę*, kuri pasireiškia tada, kai šeimoje bendraujant su vaiku laikomasi principo „vienas asmuo – viena kalba“, tačiau ne šeimoje šio principo nesilaikoma.

Stasiunaitė (2000) pateikia 7 dvikalbystės rūšis:

- *fonetinė (fonetinė-fonologinė)*: netaisyklingas balsių ir dvibalsių tarimas, tarimas pritaikant gimtosios kalbos taisykles, vienu garsų keitimas kitais;
- *gramatinė*: linksnių, giminių vartojimo klaidos, žodžiu derinimo, prielinksnių, priešdėlių vartojimo klaidos;
- *leksinė-semantinė*: netikslus žodžio reikšmės vartojimas, svetimybų vartojimas ir kt.;
- *morfologinė*: galūnių supaprastinimas, netaisyklingas galūnių vartojimas, žodžių trumpinimas, sangražos dalelytės vartojimo klaidos ir kt.;
- *sintaksinė*: žodžių tvarkos sakinyje keitimas;
- *stilistinė*;
- *frazeologinė*.

Dvikalbystės būdai šeimoje pagal Mazolevskienę (2007) : abi kalbos išmokstamos vienu metu; dvikalbystė plėtojasi nuosekliai; dvikalbystė plėtojama periodiškai.

Kalbų mokymosi etapai. Jacikevičius (1970) nurodo, kad reiktų dvikalbystę skirstyti į *subordinuotąją* arba *koordinuotąją*. *Subordinuotąją dvikalbystę* autorius aiškina kaip pradinį antrosios kalbos formavimosi etapą, kol dar ji, dėl praktikos trūkumo, nespėjo susiformuoti į atskirą sistemą. *Koordinuotoji dvikalbystė* formuojasi einant prie aukštesnių antrosios kalbos išmokimo pakopų. Esant pakankamai kalbėjimo praktikai, kiekviena kalba psichikoje formuojasi kaip autonominė sistema, vystosi koordinuotoji dvikalbystė. Pagrindiniai dvikalbystės tipai vertinami kaip skirtingos to paties formavimosi proceso pakopos.

Vaikas turi išmokti dvigubai daugiau žodžių ir diferencijuoti juos vartoti priklausomai nuo kalbinės situacijos (Daukšytė, 1998). Sunkumų juos išmokti pagal autorę, sukelia tie atvejai, kai skirtingose kalbose nesutampa žodžiai-ekvivalentais žymimų sąvokų turinys. Aidukienė (2004)

nurodo, kad dvikalbystės dėsningumą suvokimas, esant teigiamai nuostatai kitakalbio vaiko atžvilgiu, padeda pasirinkti tinkamą bendravimo su mokiniu ir jo šeima strategiją bei papildomos pedagoginės, o esant reikalui, ir psichologinės pagalbos būdus.

Mokslinėje literatūroje išskiriamos šios antros kalbos raidos stadijos (Terrel, 1981):

- *Ikioperacinis lygmuo*. Besimokantieji antros kalbos minimaliai supranta ir beveik visai neturi verbalinių įgūdžių. Vaikai, neturintys jokių lietuvių kalbos įgūdžių, išgyvena ilgesnį ar trumpesnį tylųjį periodą. Šis tylos periodas gali būti susijęs su kalbos recepcijos periodu, kadangi vaikas klausosi naujos nepažįstamos kalbos. Kaip mokantis gimtosios kalbos, taip ir šiuo atveju tylos periodas tęsiasi labai individualiai: vieni pradeda šnekėti vos pramokę keletą žodžių, kiti laukia, kol galės kalbėti taisyklingais sakiniais. Kai kuriems vaikams reikalingas ilgas, net pusę metų trunkantis recepcijos periodas, tačiau tyrimai parodė, kad šis periodas yra esminis įsisavinant kalbą. Įprasta, jog tam tikrą laiką vaikas klausosi ir tyrinėja. Šiame etape vaikai koncentruojasi klausydami ir šifruodami kalbą. Kalbiniam vaikų ir pedagogų bendravimui padeda kūno kalba. Ši stadija gali trukti nuo kelių savaičių iki kelių mėnesių, priklausomai nuo to, kaip vaikas pajunta savo vertę ir ar yra susidomėjęs kalbine veikla.
- *Ankstyvos produkcijos stadija*. Vaikai supranta ir įsisavina pagrindinį žodyną. Į klausimą jie atsako vienu ar dviem žodžiais. Kaip ir pirmoje pakopoje vaikai koncentruojasi ties klausymu, nes kalbos supratimas yra ribotas. Kontekstas turėtų padėti vaikams suprasti žodžio reikšmę. Ši stadija gali trukti 2 – 3 mėnesius.
- *Kalbėjimo pradžios stadija*. Tada vaikai pradeda kalbą sieti su reikšme. Vaikai apsipranta su aplinka, o poreikis bendrauti motyvuoja norą pokalbiui. Įvedami trumpi dialogų sakiniai ir frazės. Vaikai geba vartoti svarbiausias bendravimo formules, gerai supranta apie ką kalbama, tačiau aktyvus žodynas nepakankamas. Kalbėdami vaikai daro daugybę tarimo ir gramatikos klaidų, bet bendrauti jiems sekasi gerai. Pedagogai turėtų rimtai ir atsakingai žiūrėti į šį vaikams naują kalbos išmokimo pasiekimą. Tiesioginis vaiko klaidų taisymas tik pakenks tolimesniame jo bendravime. Vaiką skatins bendrauti teisingos formos sudarymas ir pritarimas. Konkreti veikla ir tikri daiktai yra būtini įsisavinant kalbą. Šioje stadijoje vaikai gali užtrukti iki 2-jų metų.
- *Kalbos išmokimo stadija*. Jos metu vaikai pakankamai laisvai bendrauja viena ar kita jiems anksčiau buvusia svetima kalba ir daro mažai klaidų, tačiau tiksliniuose pokalbiuose vis dar trūksta žodyno bei kalbėjimo įgūdžių. Dažniausiai turi rašytinės kalbos gebėjimų (pažįsta abėcėlės raides, geba skaityti arba net ir rašyti). Šis laikotarpis gali trukti 3 – 4 metus ir tik tada galima sakyti, kad vaikas kalba antrąja kalba kaip gimtąja.

Išanalizavus kelis teiginius apie dvikalbystę galima suprasti, kad vieno apibrėžimo nėra, bet nuomonės sutampa tame, kad tai gebėjimas įsisavinti dvi kalbas, o dvikalbis žmogus plačiąja prasme yra toks žmogus, kuris gali bendrauti dviem kalbomis, tiek aktyviai, tiek pasyviai. Psichologijos žodyne (1993) yra rašoma, kad abiejų kalbų paprastai išmokstama vienu metu, vaikystėje, o dėl kai kurių kalbų struktūrų elementų interferencijos dažnai ne visai tobulai yra kalbama viena arba dviem kalbomis.

1.4. Dvikalbystės įtaka vaiko raidai

Pasak Berenio (1999), kiekviena kultūra, kaip civilizacija, plėtojasi ir bręsta perimdama įvairius regioninių ir globalinių kultūrų bei civilizacijų impulsus, kurie gali turėti ne tik teigiamą, bet ir neigiamą, destruktivų poveikį nacionalinei kultūrai.

Kalbančio viena ar kita kalba žmogaus kalboje atsispindi tos kultūros, kuriai jis priklauso, nuostatos ir vertybės. Procesas, kurį išgyvena vaikas augantis aplinkoje, kurioje yra dvi kalbos ir tuo pačiu metu tampantis dvikalbiu, pasižymi ir lingvistiniu, ir socialiniu atspalviais (Čėsnienė, Pilkauskaitė Valuckienė, 2011).

Veiksniai, turintys įtakos kalbų mokymuisi. Remiantis Mazolevskienės (2011) tyrimo duomenimis teigiama, kad mišrių šeimų tėvai dažnai ieško atsakymų į klausimą, kokie *veiksniai tolygi išmokimą lemia vaiko kalbą*. Tai priklauso nuo šių veiksnių: vaiko charakterio; intelekto; ugdomosi gebėjimų (ar greitai vaikas įsidėmi ir panaudoja išminktą medžiagą); temperamento (vaikas yra ekstravertas, pasitikintis savimi ir drąsus, ar intravertas, uždaras, nepasitikintis); vaiko komunikacinės ir kalbinės patirties (kaip šeima ir pats vaikas bendrauja su kitos kalbinės bendruomenės nariais, ar jis dalyvauja žaidimuose, kuriuose dialogas yra būtinas); mokymo intensyvumo ir stiliaus (vaikas pirmenybę teikia ramiai, tyliai veiklai ar jam būtini stiprūs emociniai išgyvenimai); amžiaus ypatumų (jaunesnių vaikų savęs suvokimas yra labiau holistinis, jie mažiau susivaržę); nuostatų vienos ar kitos kalbos atžvilgiu; norų ir motyvacijos; aplinkybių; gyvenimo sąlygų. Kiekvienu dvikalbystės formavimosi atveju svarbios yra vaiko individualios psichinės ypatybės bei asmeninės savybės – komunikabilumas, nerimastingumo lygis, mąstymo proceso ypatumai, gabumai kalboms – metalingvistinė nuovoka, sociolingvistiniai sugebėjimai, artikuliacijos aparato ir foneminės klausos išlavėjimo lygis, gera verbalinė atmintis (Mazolevskienė, Mockevičienė, 2011). Kad vaikų įvairių kalbų mokėjimo pradmenys formuojasi stichiškai, vienai kalbai persipinant su kita, nurodo Mazolevskienė (2000). Autorė taip pat teigia, kad mišrių šeimų vaikai moka dvi ar net tris kalbas, bet nė vienos jų nemoka labai gerai.

Pagrindinis motyvas, skatinantis vaiką išmokti gimtosios kalbos, yra siekimas bendrauti su suaugusiaisiais ir pažinti aplinką. Išmokti kalbą vaikui nėra veiklos tikslas. Gimtosios kalbos išmokstama, su mažomis išimtimis (pavyzdžiui, kai vaikas klausinėja daiktų pavadinimų, kai suaugusieji taiso netaisyklingą vaikų tartį, moko eilėraščių ir t. t.), nesąmoningu, intuityviu nevalingo įsiminimo keliu. Žinios įgyjamos ir mąstymas tampa sudėtingesnis ir efektyvesnis dėl vis brandesnės vaiko tarpusavio sąveikos su aplinka. Kalbinė medžiaga ir kalbėjimo mokėjimas įsitvirtina dėl to, kad juos lydi malonus jausmas, patenkinus komunikacijos poreikius (Jacikevičius, 1970).

Mokslininkai analizuojantys dvikalbystės įtaką vaiko raidai atskleidžia pozityvias ir negatyvias pasekmes.

Pozityvūs dvikalbystės aspektai. Dvikalbiškumas padidina vaiko protinius gebėjimus. To negalima paneigti, nes buvo atlikti tyrimai įrodantys, kad kalbėjimas dviem kalbomis gali giliai paveikti mąstymą (Povilaitis, 2012). Šamatovič (2007) tyrimas, iš dalies patvirtino autoriaus iškeltą hipotezę, kad vienkalsiams paaugliams būdingi aukštesni intelekto įverčiai, negu dvikalbiams paaugliams. Tyrimo rezultatai parodė, kad vienkalsiai paaugliai pasižymi aukštesniais verbalinių subtestų įverčių vidurkiais, negu dvikalbiai paaugliai: statistikai reikšmingi skirtumai rasti pagal nuomonės susidarymo, kalbos prasmių ir kombinacijų sugebėjimo subtestus.

Remiantis Žarinos (2005) tyrimo rezultatais, teigiama, kad priešmokyklinio amžiaus vienkalsių tiriamųjų (5-6 metų) kalbinės klausos lygmuo iš esmės skiriasi nuo to paties amžiaus tirtųjų dvikalbių. Dvikalbiai geriau pakartoja jiems pateiktas frazes ir jų įvertinimai ženkliai aukštesni už vienkalsių priešmokyklinio amžiaus vaikų. Tyrimo rezultatai parodo, kad priešmokyklinio amžiaus (5-6 metų) dvikalbių ir vienkalsių tiriamųjų artikuliacijos aparato plastiškumo lygmenys skiriasi. Nustatyta, jog priešmokyklinio amžiaus dvikalbių vaikų (5-6 metų) artikuliacijos aparatas išlavėjęs geriau nei to paties amžiaus tirtųjų vienkalsių. Dvikalbiai vaikai geriau nei vienkalsiai sugebėjo tiksliai arba greitai pakartoti jiems pateiktus nežinomos kalbos žodžius ir gimtosios kalbos greitakalbę.

Kalbų mokėjimas skatina mąstymo lankstumą, gerina pažintinius ir bendravimo įgūdžius, gebėjimą susikaupti. Todėl mokslininkai, atlikę daug kalbos mokymosi tyrimų, šiandien tvirtai teigia, kad dvikalbystė veikiau stimuliuoja, o ne trikdo kalbinę ir bendrą vaiko raidą (Krivickaitė, 2013). Autorė teigia, kad dvikalbis vaikas – tai nėra du vienkalsiai viename asmenyje: kai vaikas mokosi dviejų kalbų, jo laikas dalijamas dviem kalboms, tuo tarpu kalbantis viena kalba – visą laiką ir dėmesį skiria tik vienai kalbai. Autorė nurodo, kad kalbos mokymosi tyrimų rezultatai parodo, kad

dvikalbių ir vienkaltbių vaikų žodyno apimtis dažnai yra vienoda, kartais dvikalbių vaikų net didesnė, jei skaičiuojamas bendras abiejų kalbų žodžių skaičius.

Mokantis kalbos veikia visos smegenų sritys, ne tik sritys, atsakingos už kalbą, bet ir tos smegenų dalys, kurios paprastai, užsiimant kitokia protine veikla, nebūna aktyvios (Ramonienė, 2009). Autorė teigia, kad vaikų, kurie jau ankstyvojoje vaikystėje pradeda mokytis svetimosios kalbos, pagerėja ir gimtosios kalbos gebėjimai, kadangi formuojasi apskritai geresni metalingvistiniai gebėjimai: vaikas išmoksta „matyti“ dvi kalbas, jas gretinti. Tyrimai rodo, kad labai pagerėja vaikų skaitymas ir rašymas gimtąja kalba, plėtojasi kognityviniai gebėjimai.

Tyrimų, kuriuos atliko Sorace (2009) rezultatai parodė, kad ankstyvojoje vaikystėje vaikų smegenys labai imlios kalboms, dėl to jie paprasčiau ir greičiau, tiesiog žaisdami, pajėgia gana greitai išmokti dviejų ar daugiau kalbų. Autorė teigia, kad dėl smegenų plastiškumo ir stiprios motyvacijos vaikystė yra pats palankiausias žmogaus amžius kalboms mokytis ir nurodo, kad vaikai išmoksta kalbų lygiai taip pat, kaip išmoksta vaikščioti.

Stebint imigrantų vaikų bendravimą su lietuviškai kalbančiais vaikais ikimokyklinėse grupėse, išskiriami šie komunikavimo ir įsijungimo į bendrą veiklą ypatumai (Laskauskienė, 2010): vaikai stebi ir kartoja kitų vaikų veiksmus, dažnai išsiverčia be žodžių ir jaučiasi gerai; vaikai norėdami būti suprasti naudoja gestus; vaikai aiškioje komunikacinėje situacijoje su grupės draugais kalba savo gimtąja kalba; vaikai kartoja grupės vaikų tariamus žodžius, bando kalbėti grupės kalba, džiaugiasi, kad kiti supranta, ką jie sako.

Mazolevskienė, Mockevičienė (2011) nurodo, kad vaikui sakomi žodžiai ar sakiniai ne jo gimtąja kalba, padeda greičiau įsisavinti girdimą kalbą. Įsisavinti dvi kalbas iki penkių metų nėra lengva užduotis, žinant, kad kiekviena kalba skiriasi savo taisyklių sistema, leksika, frazeologija ir net tarimu. Tačiau dauguma tokių vaikų, kurie nuo pat gimimo girdi dvi kalbas, jau sulaukę trejų beveik jų nemaišo, nors kartais pakeičia vienos kalbos žodžius kitos kalbos žodžiais (Česnienė, Pilkauskaitė-Valuckienė (2011). Autorės nurodo kad ankstesni tyrimai rodė dvikalbystės neigiamą poveikį, dabartiniai mokslininkai laikosi nuomonės, kad dviejų kalbų įvaldymas yra naudingas vaikui tiek lingvistine, tiek kultūrine ir, tikėtina, net pažintine prasme. Tyrimai, rodo, kad dvikalbio vaiko kalbos raida pradiniu momentu gali būti lėtesnė, tačiau vėliau greitai pasiveja bendraamžius ir netgi aplenkia juos savo pažintine raida.

Tyrimo rezultatai, kuriuos gavo Kalinytė ir Balčiūnienė (2012) parodė, kad dvikalbių vaikų pasakojimai yra ilgesni tiek žodžių, tiek sakinių skaičiumi. Lyginant vaikų pasakojimų gramatinę sandarą paaiškėjo, kad dvikalbių vaikų sakiniai gramatinių konstrukcijų sudėtingumu šiek tiek

lenkia vienakalbių vaikų sakinius. Pasakojimo teksto rišlumo rezultatai parodė, kad dvikalbiai vaikai pasitelkia daugiau kalbinių ir loginių jungčių, kad susietų savo pasakojimo sakinius į vientisą tekstą, o vienakalbiai vaikai yra linkę pasakoti pavieniais sakiniais.

Remiantis Bechterevo (2006) tyrimo rezultatais galima teigti, kad dvikalbių vaikų verbalinė atmintis neutraliai kalbai yra labiau išlavėjusi, negu vienakalbių vaikų, nors skirtumas nėra ženklus ir statistiškai reikšmingas. Taip pat autoriaus atliktas tyrimas parodė, kad vienakalbių vaikų matematinių sugebėjimų išlavėjimo lygis yra žemesnis negu dvikalbių vaikų ir skirtumas yra ženklus ir statistiškai reikšmingas.

Negatyvūs dvikalbystės aspektai. Pasak Povilaičio (2012), atsiminimai, vertybės, netgi asmenybė gali pasikeisti, pagal tai, kokia kalba kalbama. Autorės Heler (2007) nuomone, įsisavinti vienodai gerai dvi kalbas neįmanoma. Autorės teigimu, kalba yra lyg raumuo – ji atrofuojasi, ją nustojus vartoti. Priešmokyklinio amžiaus dvikalbių vaikų valstybinė kalbos išmokimą sunkina fonetinė, gramatinė, leksikinė-semantinė, morfologinė vartojamų kalbų interferencija (Mazolevskienė, 2006).

Norint išsiaiškinti tautinių mažumų mokinių skaitymo sunkumus ir sutrikimus, Kotvickaja (2012) atliko tyrimą. Apibendrinus tyrimo rezultatus paaiškėjo, kad tautinių mažumų mokiniai daro daug ir įvairių klaidų skaitydami tekstus tiek gimtąja - rusų, tiek valstybine - lietuvių kalbomis. Klaidų pastovumas ir tęstinumas abiejuose tekstuose leido daryti prielaidą, kad kai kurie mokiniai turi kur kas gilesnių problemų, nei skaitymo sunkumai. Ženkliai persveriantis skaitytų tekstų lietuvių kalba klaidų skaičius atskleidė silpnus, neišlavintus lietuvių kalbos skaitymo įgūdžius. Kalinytės, Balčiūnienės (2012) tyrimo metu paaiškėjo, kad daliai vaikų sunku reikšti mintis, kalbant parinkti tinkamus žodžius sudėtinga dėl dvikalbystės. Tyrimo rezultatai taip pat parodė, kad dvikalbiai žmonės linkę turėti kiek mažesnę kiekvienos kalbos žodyną, nei jų vienakalbiai draugai ir jie kartais šiek tiek lėčiau suranda tinkamą žodį objektų pavadinimui. Dauguma dvikalbių vaikų kalbėti pradeda šiek tiek vėliau, tačiau, nepaisant to, pirmieji žodžiai ištariami panašiu laiku kaip ir vienakalbių. Nustatyta, kad dvikalbiams prireikia daugiau laiko įsiminti gramatikos taisykles. Tyrimo duomenimis, gramatikos dėsningumus tiek dvikalbiai, tiek vienakalbiai vaikai perima vienodai ir daro panašias klaidas, tik dvikalbiams taisyklingos kalbos mokymosi procesas užsitęsia truputį ilgiau nei vienakalbiams (Krivickaitė, 2013). Dauguma vaikų iš mišrių šeimų ar 2-3 metus lankančių lietuvišką darželį kitakalbių yra jau pramokę lietuvių kalbą tačiau jiems dar trūksta kalbėjimo įgūdžių ypač tinkamos tarties, vietinio dialekto, žodyno, intonacinių niuansų, gramatinio kalbos modeliavimo nuojautos (Mazolevskienė, 1999).

Bechterevas (2006) įrodė, kad vienkaltbių vaikų erdvinių sugebėjimų išlavėjimo lygis yra aukštesnis negu dvikalbių vaikų. Jaunesnių paauglių verbalinius ir neverbalinius intelektualinius sugebėjimus tyrė Krištaponienė (2006). Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad vienkaltbių jaunesniųjų paauglių duomenys buvo geresni. Pasak Kurienės, Pivorienės (2000), imigrantų vaikus kaip išsiskiriančius iš bendraamžių ir priklausančius patyčių ir smurto rizikos grupei mokykloje.

Dvikaltbių vaikų ugdymo realybė. Pasak Hallahan, Kauffman (2003) mokyklose svarbus daugiakultūrinis ugdymas. Jo tikslas- pakeisti ugdymo institucijas bei programas, idant visiems moksleiviams būtų suteiktos vienodos ugdymo galimybės, nepriklausomai nuo jų lyties, socialinės kilmės, etniškumo, rasės ar kitų kultūrinės tapatybės aspektų. Autoriai paneigia nuomonę, kad jei moksleivis kalba, valstybine kalba, nėra reikalo rūpintis jo dvikalbiu ugdymu. Jie teigia, kad šnekamoji ir oficialioji, kartais techniška valstybinė kalba, vartojama mokymo programose ir klasėse per pamokas, - tai ne tas pats. Pedagogai turi įsitikinti, ar vaikas supranta jų kalbą mokymo metu, o ne tik neformalius pokalbius. Pasigendama ikimokyklinio ugdymo įstaigose Lietuvoje pasigendama tikslingo kalbos mokymo, nes nederinamos įvairios veiklos rūšys – žaidybinės, darbinės, intelektualinės su įdomiomis kalbinėmis užduotimis, kurios padėtų ugdyti lietuvių kalbos įgūdžius (Hallahan, Kauffman, 2003) .

Tyrimai rodo, kad Lietuvoje ryškėja integracinė kalbų ugdymo kryptis kai mokoma ne vien valstybinės ir gimtosios kalbos, bet ir vykdomas multikultūrinis ir interkultūrinis švietimas. Lietuvoje priešmokyklinėse grupėse tam, kad būtų plėtojamas vaiko kalbinis gebėjimas ir ugdomas tautinis tapatumas, su dvikalbiais vaikai yra bendraujama gimtąja kalba, nors ugdymas vyksta valstybine kalba (Mazolevskienė, 2007). Tautinių mažumų moksleivių integracijos į Lietuviškos mokyklos bendruomenę ypatumų 5-oje klasėje tendencijas tyrė Tverijonaitė (2004). Autorė įrodė, kad mokyklose kryptingas bendruomenių darbas nevyksta, tėvai neįtraukiami į mokyklos gyvenimą, nors šiuose rajonuose gyvena mišrių nelietuvių šeimų. Kitataučiai tėvai dažnai nemoka arba netaisyklingai kalba lietuviškai, todėl jiems reikėtų skirti daugiau dėmesio. Janonienės (2005) tyrimu įrodyta, kad išryškėja tokios tautinių mažumų vaikų integracijos mokykloje problemos: 1) sudėtingiausiai prisitaiko vaikai, kurių abu tėvai yra kitos tautybės; 2) integracija priklauso nuo mokinio lyties, sudėtingiausia prisitaiko ir adaptuojasi berniukai. Siekiant išsiaiškinti tautinių mažumų pradinėse klasių moksleivių nuomonę apie tai, kaip jie moka valstybinę kalbą, ką jie mano apie valstybinės kalbos mokymąsi bei vartojimą savo gyvenamojoje aplinkoje, išsiaiškinti moksleiviams aktualias problemas, susijusias su kalbų mokymusi bei vartojimu, buvo atlikta anketinė apklausa, kurią atliko Skripkienė (2004). Tyrimo metu paaiškėjo, kad pradinėse klasėse dar

nelabai efektyviai panaudojamos visos valstybinės kalbos gebėjimų ugdymo per lietuvių kalbos pamokas galimybės. Svarbu suprasti, jog akademinį dalykų mokymasis valstybine kalba nuo V klasės padidina lietuvių kalbos mokytojo, dirbančio pradinėse klasėse, atsakomybę ir sureikškina komunikacinių gebėjimų ugdymą I–IV klasėse. Apklausos duomenys pagal miestus parodė, jog moksleivių mokymosi motyvacija, pasitikėjimas savo kalbiniais gebėjimais tiesiogiai priklauso nuo socialinės kultūrinės ir kalbinės aplinkos (šeimoje, gyvenamojoje vietovėje ir mokykloje). Autorė nurodo, kad modeliuojant dvikalbį ugdymą V–X klasėse reiktų atsižvelgti į realiai susiklosčiusias aplinkybes ir pradinėje mokykloje susiformavusius valstybinės kalbos gebėjimus.

Egzistuojanti tradicinė tautinių mažumų švietimo praktika Lietuvoje yra demokratiška ir liberali, bet ji neakcentuoja kultūrinio pliuralizmo sąveikos multikultūrinėje visuomenėje (Saugėnienė, 2002).

Visiems ankstyvosios dvikalbystės formavimosi būdams bendra tai, kad perimti dviejų kalbų sistemas skatina vaiko poreikis bendrauti bei bendraujant patenkinti fiziologinius, saugumo, pažintinius ir kt. poreikius. Skirtumas tas, kad antrosios kalbos pradedama mokytis jau susiformavus tam tikram kalbėjimo gimtąja kalba lygiui: gimtosios kalbos pagrindu jau susiformavusi tam tikra sąvokų sistema, susidaręs semantinio turinio formavimo, formulavimo bei artikuliacijos gebėjimai. Pasaulį vaikas suvokia per gimtosios kalbos prizmę (vienas iš svarbiausių jo atradimų – visa, kas jį supa, turi savo vardus) ir supranta, kad mokosi kitos kalbos. Tyrimai rodo, jog kitataučio vaiko norą būti lietuviškoje vaikų darželio grupėje daugiausiai lemia ne vaikų tarpusavio santykiai, bet jo ir pedagogo bendravimas. Analizuojant pokalbį su vaikais pastebėtas naujas pedagogo vaidmuo – *draugas*, o tai rodo, jog šiems vaikams jautrus, dėmesingas, suprantantis, išklauskantis, kalbinantis ir t.t. pedagogas tampa vis svarbesniu žmogumi. Vaikas mokosi pasikliauti kitu, jam gero linkinčiu žmogumi, susikurti pasitikėjimą savimi ir supančia aplinka (Mazolevskienė, Mockevičienė, 2011). Jašinskytė, Geležinienė, Aidukienė (2011) atsiskleidė, kad dvikalbio bei daugiakalbio vaiko ugdymas kelia iššūkių mokytojams ir specialistams. Visuomenės požiūris į dvikalbystę pagal Skripkienę (2000) yra šiek tiek dviprasmis: pripažįstant kalbų mokėjimo vertę, bijomasi kalbų interferencijos ar net asimiliavimosi. Tačiau šie dalykai autorės teigimu, nebūdingi tikrajai dvikalbystei. Autorė teigia, kad kalbos „susimaišo“ tada, kai nė vienos iš jų gerai nemokama, o asimiliacijos pavojus kyla, kai vieną kalbą siekiama pakeisti kita, kai viena kalba „nusilpsta“, praranda visas jos vartojimo sferas. Kad taip neatsitiktų yra organizuojamas dvikalbis ugdymas. Nors priešmokyklinėse grupėse vaikai pramoksta kalbėti lietuviškai, bet jos nuomone to dar maža, kad jie pajęgtų ateityje sėkmingai mokytis įvairių mokomųjų dalykų šia kalba (Skripkienė, 2004).

Anot Backer (2008), pedagogas ugdydamas vaiko kalbą turėtų ją padaryti suprantamą ir įdomią. Kadangi kalba yra susijusi su bendravimu ir kalbėdami įgyjame informacijos, o taip pat yra stiprinami tarpusavio santykiai, pedagogo pareiga kalbos mokymąsi padaryti maloniu užsiėmimu. Reiktų lanksčiau organizuoti ugdymą, o ypač svarbu iš esmės patobulinti lietuvių kalbos mokymą, kad geriau patenkinti tautinių mažumų moksleivių edukacinių poreikių įvairovę (Skripienė, Gudynas, 2006). Ankstyvas dvikalbis ugdymas lemia ateities sėkmę (Olczak, 2011).

Apibendrinant teorinę dalį, galima teigti, kad nerandama vienodo dvikalbystės apibrėžimo. Dažniausiai autoriai dvikalbystės sąvoką aiškina abstrakčiai, neatskleisdami jos turinio arba akcentuodami vieną jos aspektą. Todėl dvikalbystę galima apibrėžti kaip dviejų kalbų mokymąsi vienu metu. Teigtina, kad dvikalbystė veikiau stimuliuoja, o ne trikdo kalbinę ir bendrą vaiko raidą. Svarbiausias dalykas, kuris sunkina priešmokyklinio amžiaus dvikalbių vaikų valstybinę kalbos išmokimą yra fonetinė, gramatinė, leksikinė-semantinė, morfologinė vartojamų kalbų interferencija.

2 skyrius. PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KALBOS IR UGDYMO SI YPATUMAI DVIKALBYSTĖS SĄLYGOMIS

2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Empirinis tyrimas buvo atliktas laikantis *kokybinio tyrimo metodologijos*.

Kokybiniam tyrimui atlikti buvo pasirinkta *atvejo tyrimo strategija*. Kardelis (2007) teigia, kad atvejo tyrimas gali būti taikomas tiek kuriant naujas mokslo žinias, tiek sprendžiant įvairias praktines situacijas. Taip pat autoriaus nuomone, šis metodas padeda gauti vertingos informacijos apie reiškinių kilmę, kartais gali būti naudingesnis ir už eksperimentinius tyrimus, nes dirbtinės eksperimento sąlygos gali veikti tyrimo rezultatus. Atvejo tyrimas buvo taikytas siekiant atskleisti priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbos ir ugdymosi ypatumus dvikalbystės sąlygomis. Atvejo analizės objektu buvo pasirinkti du 6-ių metų vaikai, kurie auga dvikalbėje aplinkoje.

Tyrimas vykdytas 2 etapais. *Pirmame etape* atliekamas vaikų kalbos vertinimas. Kalbos įvertinimas buvo atliktas remiantis V.Gaulienės, R.Giedrienės, L.Grikainienės (2002) parengta metodine priemone pildant kalbos įvertinimo kortelę (tikrinant vaikų garsų tarimą, foneminį suvokimą ir garsų analizę, kalbos gramatinę sandarą, rišliąją kalbą bei žodyną) ir individualaus pokalbio metu, kur vaikas turėjo atsakyti į iš anksto paruoštus klausimus. Tam, kad ištirti rišliąją kalbą bei žodyną buvo nurodyta instrukcija papasakoti ką vaikas veikė darželyje, papasakoti įvykį iš paveikslėlio bei atpasakoti tyrėjo perskaitytą pasaką.

Antrame tyrimo etape duomenys rinkti *pusiau struktūruoto interviu* metodu. Pasak Bitino (2006), interviu metodu rinkdamas informaciją, tyrėjas formuluoja kryptingus fiksuotus klausimus, į kuriuos nori gauti kokybiškai interpretuojamą atsakymą. Interviu yra sistemiškas ir tyrėjo kontroliuojamas pokalbis, susietas su konkrečiu tyrimo klausimu bei specifiniais tyrimo tikslais. Šio metodo metu tyrėjas ir tyrimo dalyvis aktyviai konstruoja tam tikrą pasaulio versiją, kurią priimant svarstoma, koks yra ryšys tarp gautų vertinimų ir jų aprašomo pasaulio (Tureikytė, 2003). *Pusiau struktūruoto interviu* metu buvo norima sužinoti tėvų, pedagogų, logopedo: požiūrį į dvikalbystę, su kokiais sunkumais susiduria dėl dvikalbystės, kaip vertina vaikų kalbą bei kokius ypatumus pastebi jų kalboje. Interviu su vaikais metu norima sužinoti kokie pasiekimai darželyje, su kokiais sunkumais jie susiduria, kaip bendrauja tarpusavyje bei kokią kalbą vartoja dažniausiai.

Duomenys buvo renkami individualaus pokalbio metodu įrašant pokalbį į diktofoną.

Atlikta duomenų *turinio analizė*. Tidikis (2003) nurodo, kad turinio analizės objektu laikomi duomenys apie faktus, įvykius.

2.2. Tyrimo rezultatai

2.2.1. Ritos atvejais

Bendroji informacija apie vaiką. Ritai (vardas, laikantis konfidencialumo principo, pakeistas) - šešeri metai. Mergaitė savarankiška, aktyvi, lanko šokių būrelį. Jokių sutrikimų mergaitei nenustatyta. Mergaitė dažnai serga.

Vaiko kalbos ypatumai. Pagrindine kalba yra laikoma lietuvių. Detalus mergaitės kalbos įvertinimas pateikiamas (1-jame priede).

Tartis. Mergaitė taisyklingai taria visus atskirus garsus, pakartoja visus skiemenis. Įvardija visus daiktus, kurie yra rodomi paveikslėlyje, kai kuriuose žodžiuose netaisyklingai ištaria galūnes („*kojiniai*“, „*kelniai*“), paskui tyrėją viską pakartoja taisyklingai. Paveikslėlyje parodytus daiktus įvardija taip, kad būtų lengviau tarti („*sportbatis-batas*“).

Foneminis suvokimas ir žodžių garsinė analizė. Nustato nurodytą garsą garsų eilėje, skiemenyse bei žodžiuose. Žodžius, panašius garsų sudėtimi skiria ir gali paaiškinti. Nurodžius vaikui pakartoti skiemenų eiles, pakartoja visus tik vienodai ištaria panašiai skambančius („*mė-mie-mė – mė-mė-mė*“). Gali nurodyti pirmą ir paskutinį žodžio garsą.

Kalbos gramatinis taisyklingumas. Daiktavardį derina su dažnai vartojamais būdvardžiais, pasakodama apie daiktą nurodo spalvą arba dydį („*pomidoras raudonas, obuolys žalias, saulė geltona, namas didelis*“). Nurodydama daikto skaičių painioja vyriškas ir moteriškas galūnes („*viena kepurė, o dvi kepuriai*“). Taisyklingai kaito žodžius, kuriuos dažniausiai vartoja buityje („*vienas obuolys, o du obuoliai, daug obuolių*“). Nurodydama, kur yra daiktas, taisyklingai vartoja prielinksnius „*ant, į, prie, už*“. Mergaitės pasakojimas yra 2-3 sakinių, vartojant vardininko, vietininko linksnius („*nu medžiai auga lauke, berniukas smėlyje*“). Tik iš dalies geba sudaryti mažybinius daiktavardžius („*didelė kėdė - maža kėdutė; didelė spyna - maža spynutė, didelis debesis - mažas debesiukas, didelis raktas - mažas raktelis, didelė dėžė- maža dėžė, didelis sijonas- mažas sijonas*“). Įvardija visus veiksmus pateiktus paveikslėlyje. To veiksmo, kurio negali pavadinti papasakoja savaip („*į kirpyklą kai eina tai ten plaukus kirpti*“). Nežinodama žodžio pavadinimo lietuviškai pasako rusų kalba („*malčikas lėkštes valo*“).

Žodynas ir rišioji kalba. Pasakodama vartoja daiktavardžius, kuriuos žino ir vartoja kalbėdamasi namie. Kai kurie daiktavardžiai yra rusų kalbos su lietuviškomis galūnėmis („*kaspinas- „ bantas“, balionas- „, šarikas*“). Vartoja, tuos būdvardžius ir veiksmažodžius, kurie dažniausiai yra vartojami jos kalboje („*gerai, šita mmm sportavau iš ryto, priešiau, valgiau ir miegojau*“).

Pasakodama pagal siužetinį paveikslėlį vartoja daug veiksmažodžių, nurodo veiksmą, kurį atlieką paveikslėlyje nurodyti žmonės (*„Vaikai žaidžia kažką. Tikriausiai čia vasara, nes visi su trumpom rankovėm, mergaitė šokinėja ir viskas“*). Pagal siužetinių paveikslėlių seriją mergaitė pasakoja apie kiekvieną paveikslėlį atskirai, nejungia į vieną įvykį (*„Buvo besmegenis ir zuikis, zuikis nori morką, paėmė zuikis drabiną (vaikas turi mintyje kopėčias), nu po to ištirpo besmegenis, zuikis liūdnas ir vsio.“*) Atpasakodama tai, ką girdėjo nurodo daiktavardžius, kurie buvo paminėti (*„Nu apie šešėlį, apie krūmus apie saulę“*).

Šeimos kontekstas ir patirtys. Mergaitė auga dvikalbėje šeimoje, kur mamos gimtoji kalba yra rusų, o tėčio lietuvių. Mergaitė yra iš dviejų vaikų šeimos, kur vyresnioji jau lanko mokyklą. Kalbant apie kalbą, kuria bendraujama šeimoje, tėvai nurodo kad dažniausiai kalba lietuviškai (*„Mama kitą kartą ir rusiškai prakalba, bet retai, nors ir aš ir vaikai puikiai suprantam, aš galiu ir kalbėti, bet pagrinde tai lietuviškai“*). Apie giminių kalbinę situaciją leidžia suprasti teiginys: *„Mano giminės tai rusiškai kalba su mumis, o su vaikais stengiasi lietuviškai, tik ne visi moka lietuvių kalbą, mano mama tai su vaikais kalba rusiškai, bet vaikai labai gražiai kalba. Senelis su vaikais lietuviškai kalba, tai jie jau žino tai rusiškai net nepradeda pokalbio“*. Iš tėvų atsakymų taip pat galima spręsti, kad aplinkoje, kur auga vaikas išskyrus lietuvių ir rusų kalbas vartojama dar ir lenkų kalba (*„Taip, juk čia visam miestelyje kalbėk kaip nori tave supras, kaimynai pagrinde lenkai, yra ir rusų“*).

Kalbėdami apie vaiką, abu tėvai vienareikšmiškai atsakė, kad vaikui pagrindinę kalbą laiko lietuvių kalbą (*„Aišku, kad lietuvių „“*). Mamos nuomone, mergaitė rusų kalbą pakankamai gerai moka (*„Mano kalbą ji ir taip moka“*). Teigtina, kad dėl šios priežasties ir pasirinko lietuvišką ugdymo įstaigą neaptarę tai su vaiku (*„Nu tai nuo lopšelio lankė lietuvišką darželį ir dabar į rusų leist nelogiška, be to juk mes į lietuvišką mokyklą vieną vaiką leidom tai antras tikrai nelankys rusų mokyklos“*; *„Nematau reikalo svarstyt kitus variantus jei kalbam lietuviškai namie, ne tik su vaikais, bet ir tarpusavyje“*). Mergaitė teigia, kad lietuvišką mokyklą nori lankyti dėl lietuvių kalbinės aplinkos (*„Į lietuvių, nes ten lietuviškai visi kalba“*). Tėvai taip pat nurodė, kad jų nuomone, vaikui lietuviškai bendrauti yra lengviau (*„Iš ko čia gali spręst, na kalbam visada lietuviškai, darželyje lietuviškai, ji pati visada kalba lietuviškai nemanau, kad jai rusiškai būtų lengviau“*). Pati mergaitė atsakė, kad visada kalba lietuviškai (*„Lietuviškai aš kalbu, nu kartais rusiškai“*), dažniausiai žiūri filmukus rusų kalba bei kalba su rusakalbiais draugais darželyje.

Iš tėvų atsakymų buvo matyti, kad vaikas dažniausiai pradeda pokalbį lietuvių kalba ir rusiškus žodžius vartoja tada, kai pritrūksta žodžių ir nežino kaip išsireikšti (*"Būna, kad kitą kartą nežino kaip pasakyt tai vieną žodį tokį kitą tokį, bet visada tai lietuviškai"*).

Paprašius tėvų nurodyti vaiko kalbėjimo trūkumus, atsakė, kad žymių kalbos trūkumų vaiko kalboje nepastebi (*"Jai dabar šeši, bet jau pradeda normaliai tart „r“, bet iki to kaip ir vyresnioji netardavo, o dėl kitų ten kaip kiti neištaria ne „š“ ne „ž“ tai neturėjom problemų. Aš skaitau, kad ji nešvepluojanti pas mus"*). Tėvų nuomone, vaiko kalbos sutrikimams įtakos gali turėti artikuliacinio aparato trūkumai bei bendras vaiko išsivystymas (*"Net nežinau, gal liežuvio kokie defektai, aš kaip nespecialistas tai nežinau net ką pasakyt"*; <..> *"gal kada vaikas yra šiaip silpnas dažnai serga, nes mūsų vyresnioji jau beveik aštuonių metų, bet su „r“ problemą turim, bet ji tokia silpno imuniteto pati serga dažnai, jautri tokia"*).

Dvikalbystės tėvai nelaiko veiksniumi veikiančiu kalbą (<..> *"nematau problemos"*). Taip pat paneigė teiginį, kad dvikalbystės pasėkoje vaikas nemokės nei vienos nei kitos kalbos bei yra įtakojama gimtoji kalba (*"Taigi Lietuvoj iš viso tiek įvairių žmonių gyvena ir daug iš jų lanko lietuviškas mokyklas ir jokių problemų ten neturi nemanau, kad mūsų vaikas turės. Pati baigiau rusų mokyklą, šeimoje taip pat yra lenkų tai ir tenka bendrauti, ištekėjau už lietuvio ir puikiai susitvarkau tik su rašymu man nelabai, nes gramatikos nemoku, o kalbėt man jokių problemų"*).

Paprašius tėvų nurodyti sunkumus su kuriais vaikas susiduria dėl dvikalbystės buvo nurodyta, kad jis neturėtų patirti sunkumų. Tėvų nuomone dvikalbystė tai galimybė bendrauti dviem kalbomis (*"Man atrodo, kad vaikui jokios įtakos tai neturi, priešingai supranta dviem kalbom. Kadangi mes su mama nekalbam rusiškai, tai išvis jokios įtakos neturi, vaikas lengvai persijungia iš vienos kalbos į kitą, kai jam to reikia. Aš kažkaip negalvojau apie tai"*). Vienintelis teiginys, kuris nurodo sunkumą yra tas, kur sakoma, kad gramatiškai netaisyklinga kalba gali sukelti sunkumų, kurie su laiku turėtų išnykti (*"Gal kada ką ir netaisyklingai pasako, bet čia nėra problema nueis į mokyklą pasitaisys"*).

Paklausus tėvų, kokius jie sunkumus patiria bendraudami su vaiku taip pat buvo sulaukta atsakymų, kad nepatiria sunkumų. Nors mama nurodė, kad nemokėdama pati taisyklingai pasakyti, negali išmokyti vaiko taisyklingos kalbos (*"Aš sakiau, kad tik dėl netaisyklingo kalbėjimo problema būna, nes kartais pati nežinau kaip taisyklingai pasakyt tai pasakau kaip išeina, nors žinau, kad negerai, kai ir vaikai po to kartoja tokius žodžius kaip aš kalbu, bet darželyje manau ją išmokins"*).

Interviu metu paaiškėjo, kad tėvai visgi savo vaikų kalboje pastebi tam tikrus kalbos ypatumus (*"Na ji sako man ten „nupirk man kanfetų“ arba dažnai, kai nežino kaip pasakyt tai vieną žodį tokį,*

kitą tokį. Žinau, kad ir aš kalta, kad taip ji kalba, nes mes tai pavyzdžiui plaukų „špilkutes“ taip ir vadinam „špilkos“, nors lietuviškai jos kitaip vadinasi“).

Kalbant apie ugdymo įstaigą, kurią lanko mergaitė, tėvai nurodo, kad yra patenkinti ugdymu ir jiems netrukdo tai, kad dauguma darbuotojų yra dvikalbiai. Jie pasitiki pedagogais ir net laiko savo vaikui prioritetu ugdymo įstaigą, nes jų nuomone ten ji geriau išmoks taisyklingos kalbos („Aš skaityčiau, kad prioritetas tegul atitenka darželiui, nes ten mokosi ir laikosi disciplinos ir tos pačios kalbos geriau išmoksta“). Pateikus klausimą apie pedagogų, kitų ugdymo įstaigos darbuotojų lietuvių kalbos mokėjimo lygį, kompetenciją atsakė, kad pasitiki pedagogais neatsižvelgiant į tai, kad dauguma darbuotojų yra dvikalbiai („kadangi mes gyvenam tokioje vietoje, kur visi visaip kalba, tai aš manau, kad auklėtojos pas mus irgi universalios. Su vaikais kiek žinau kalba lietuviškai, visas ugdymas pagal programą, kad auklėtojos kalba rusiškai tai man netrukdo, nes ne visos jos ten taip kalba“).

Į klausimą ar turėtų būti kitaip organizuotas dvikalbių vaikų ugdymas tėvai atsakė, kad dvikalbiai vaikai neturėtų būti išskirti iš kitų ir labiausiai padėtų nuolatinis bendravimas lietuvių kalba („ Manau nereikia, kam išskirti tuos vaikus iš kitų. Jie bendraudami su lietuviais pramoks kalbą, po to į mokyklą eis ir viskas susitvarkys. Jei pastoviai su vaikais kalbės lietuviškai, tai bus tik į naudą“).

Pedagogų / specialistų patirtys. Pedagogų nuomone, mergaitė ne dažnai kalba rusiškai, net vienam iš pedagogų pasirodė, kad ji nėra dvikalbis vaikas („ Kad Rita dvikalbis vaikas nežinojau, nors būna kartais vieną kitą rusišką žodį kalbėdama įterpia, o tėvai visada kalba lietuviškai ir su mumis ir su ja. Kurie vaikai iš dvikalbių šeimų mes žinom, nes kai pasiima vaikus girdim, kad ten kalba su vaiku rusiškai ar lenkiškai „). Pedagogų nuomone, mergaitė neblogai kalba ir lietuviškai ir rusiškai tik kalbant valstybine kalba dažnai daro klaidų („ <....> būna, kad netaisyklingai pasako žodžius pvz. ne“ žasytės“, o „žasyčiai“, bet dauguma pas mus netaisyklingai kalba, nors auga lietuvių šeimose“). Nemažai teiginių atspindėjo tokį kalbos ypatumą kaip rusiškų žodžių vartojimas („<.....> darželyje kalba lietuviškai, bet kartais žaidimų metu prakalba rusiškai, bet ji skatinama kalbėti valstybine kalba“) ir dažnai pridėdant lietuvišką galūnę („<...> būna pavartoja rusiškus žodžius, bet labiau sulietuvinus kaip „šarikas“ vietoj baliono ir panašiai“).

Nurodant vaiko rišliosios kalbos išsivystymo lygį buvo atsakyta, kad vaikas mėgsta pasakot, bet daro kalbos kultūros klaidų („sekasi net manyčiau labai gerai, ji daug pasakoja, aišku daro klaidų, bet iš karto bando pasitaisyti“)

(<.....> kalba greitai su emocijomis, būna pritrūksta žodžių, bet tada jai ir nuotaika pasikeičia, nes negali pilnai išsireikšti, tada naudoja judesius pasakojant ,).

Kalbant apie sunkumus, kuriuos pedagogai patiria ugdydami mergaitę, nurodė, kad papildomų sunkumų neiškyla, nes kiekvienam vaikui reikia skirtingo dėmesio (*„Kiekvienas turi savo charakterį tad kiekvienas vaikas reikalauja skirtingo dėmesio“*), o nuolat taisyti kalbą jau yra įpratę (*„Tokie sunkumai, kad reikia pastoviai taisyti kalbą, nors mergaitė namie kalba lietuviškai <.....> vartoja rusiškus žodžiai su lietuviškomis galūnėmis kai norėdami pasakyti“ spintelė“, pasako „škaščikas“*).

Paprašius pareikšti savo nuomone apie tai ar mergaitės kalbos ypatumai priklauso nuo dvikalbystės, buvo atskaita, kad dvikalbystės įtaka yra nežymi (*„Kažkiek priklauso, nes vaikai vis vien girdi, kaip kalba tėvai namie ir nori nenori, bet įsisavina tai“*).

Logopedo atsakymai parodė, kad mergaitė turėjo garso tarimo sutrikimą, bet kalbos sutrikimas jau yra pašalintas (*<...>„mergaitė ilgai nemokėjo tart „r“ garso, bet tik neseniai jau jai tai pavyko“*). Apie tai kaip bendrauja vaikas buvo nurodyta, kad dažniausiai kalba lietuviškai (*„Mergaitė tai kiek tenka man girdėt lietuviškai kalba, tik labai jau mėgsta įterpti rusiškų žodžių kalbant“*).

Kalbant apie mergaitės kalbos ypatumus logopedas nurodė, kad mergaitės kalba yra gramatiškai netaisyklinga (*„Mergaitė gana gerai kalba, tik jos kalba ne visiškai taisyklinga, netaisyklingai vartoja linksnius ir panašiai“*).

Logopedo, kaip ir pedagogo nuomone, dvikalbystė, nors nežymiai bet įtakoja mergaitės netaisyklingą kalbėjimą (*„Jei tai ne garsų tarimas, o netaisyklingas kalbėjimas tai kažkiek priklauso, nes ta pati mergaitė kalba: „ šaltas mano nosis“ o ne „ šalta nosis“, bet gali būti priimtina ir vienakalbiams vaikams ne tik dvikalbiams“*).

Organizacijos kontekstas. Tai įstaiga įgyvendinanti ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą. Skatina kūrybingos asmenybės augimą, rūpinasi tautos tradicijų puoselėjimu. Siekiama, kad kiekvienoje grupėj vaikas jaustųsi saugus, mylimas, vertinamas. Sudaromos prielaidos tolesniam sėkmingam ugdimuisi mokykloje.

Tai įstaiga, teikianti ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo bei priešmokyklinio rengimo paslaugas. Ji prisiima atsakomybę už iškeltų tikslų įgyvendinimą ir pasiektus ugdymo rezultatus. Įstaigoje veikia 9-ios grupės iš jų 3-is priešmokyklinio ugdymo (rusų, lenkų, lietuvių). Visose grupėse ugdymas vyksta lietuvių kalba išskyrus priešmokyklinę rusų ir lenkų grupes.

Taikomos *metodikos ir programos*: bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa; darželio parengta ugdymo programa.

2.2.2. Rimo atvejis

Bendroji informacija apie vaiką. Rimui šeši metai. Auga rusakalbėje šeimoje. Yra jaunesnis vaikas iš dviejų vaikų šeimos. Gimė palankiomis sąlygomis, jokių raidos sutrikimų, nepastebėta. Vaikas labai bendraujantis, mėgsta kurti, fantazuoti. Berniuko gimtoji kalba yra rusų, todėl linkęs kalbėti rusiškai. Lietuviškai ne viską supranta. Kad išsamiau įvertinti vaiko kalbą taip pat buvo leidžiama atsakinėti jo gimtąja kalba.

Vaiko kalbos ypatumai. Pagrindine kalba yra laikoma lietuvių, bet gimtoji yra rusų. Detalus vaiko kalbos įvertinimas pateikiamas (2-jame priede).

Tarimas. Taisyklingai taria visus atskirus garsus bei pakartoja skiemenis. Įvardija ne visus daiktus, kurie yra rodomi paveikslėlyje, kurių pavadinimų nežino įvardija gimtąja kalba, paskui tiriantįjį viską pakartoja taisyklingai. sudėtingos sandaros žodžius ištaria taisyklingai. Vaiko kalboje jaučiamas akcentas, tartum pritaikytų rusų kalbos tarimo taisykles lietuvių kalbai pvz., „*ninoriu*“ nuo rusų žodžio „*nichačiu*“.

Foneminis suvokimas ir žodžių garsinė analizė. Nustato garsą garsų eilėje ir skiemenyse. Žodžiuose garsą nustato žodžio pradžioje, o gale ne visada, skirti žodžius, panašius garsų sudėtimi sugeba gimtąja kalba. Nurodžius pakartoti skiemenų eiles, pakartoja visus. Vienodai ištaria panašiai skambančius (mė-mie-mė- *mė-mė-mė*).

Kalbos gramatinė sandara. Daiktavardžius ir būdvardžius derina vartodamas vieną būdvardį. Lietuviškai apibūdina daiktą tik tais būdvardžiais, kuriuos žino, o gimtąja kalba naudoja daugiau būdvardžių. Daiktavardžius ir skaitvardžius lietuviškai nederina, o gimtąja kalba derina. Lietuviškai pasakodamas ką mato paveikslėlyje naudoja tik prielinksni **ant**, o gimtąja kalba nurodo daugiau prielinksnių. Pasakodamas vartoja vardininko, galininko, vietininko linksnius. Sudarydamas mažybinius daiktavardžius nepakeičia žodžio tik prideda žodį „*mažas*“. Gimtąja kalba įvertinant daikto dydį, pakeičia žodį, bet kartais klysta („*кресло – креселочко*“). Lietuvių kalba pavadina tik tą veiksmą, kurį žino kaip išversti iš savo kalbos, to ko nežino lietuviškai pasako rusiškai.

Žodynas ir rišioji kalba. Vaiko gimtosios kalbos žodynas yra turtingas, naudoja daug daiktavardžių. Gimtąja kalba vaikas naudoja daug būdvardžių, o lietuviškai apibūdinant daiktą naudoja tik jam žinomus arba nurodydamas spalvą ar dydį („*citrina geltonas*“; „*namas didelis*“). Pasakodamas rusiškai naudoja ne tik jo buityje naudojamus veiksmožodžius, o lietuviškai kalbėdamas naudoja tik jam žinomus veiksmožodžius („*bėga, sėdi, valgo*“). Vaiko gimtosios

kalbos rišlioji kalba yra pakankamai gerai išsivysčiusi, nes vaikas lengvai bendrauja, nori labai daug pasakoti, todėl mieliau pasidalintų savo įvykiais iš gyvenimo negu atpasakotų tai ką mato paveikslėlyje („*Malcik kupil mašinku i prinos pakazat i teper vse igradjutsa. A znajis što papa i mnie kupil mašinku doma ana, toka ja niprinos ijo*“). Berniukas pasakodamas pagal siužetinių paveikslėlių seriją sukuria pasakojimą („*liudi slipili snigavika, a zajac bil plachoj i on markovku chatel ukrast, no nikak nimog dastat, no sonce pasvicila i zajec načel plakat*“). Išgirstą tekstą atpasakoja nurodydamas tai apie ką suprato („*Oj nu kiškis on ubegal tam at kavota. Nu ja nisavsem ponial*“).

Šeimos kontekstas ir patirtys. Berniukas auga rusakalbėje šeimoje, kur tėvai gimtąja kalba savo vaikui laiko rusų kalbą o lietuvių laiko pagrindine, nors namie jos nevartoja („*Pagrindinė, kaip valstybinė aišku lietuvių, nes norėčiau, kad mano vaikai labai gerai ją mokėtų, bet gimtoji vis vieną rusų*“).

Mamos gimtoji yra lenkų, o tėčio rusų, bet namie nuolat bendrauja rusų kalba. Galima teigti, kad vaikas susiduria ir su dar viena kalba šeimoje t.y lenkų (<...> „*vyro giminėje visi rusiškai kalba ir mes namie kalbam taip pat rusiškai, o draugų turim ir lenkų, bet vyras visada kalba savo kalba tai kai esam visi kartu vis tiek kalbam rusiškai*“). Pats berniukas atsakė, kad bendrauja dviem kalbom („*Pa ruske ja kalbu i pa lituviškai moku*“). Berniukas nurodė, kad jam geriau yra kalbėtis rusų kalba („*Ja pa ruske gavariu i doma tože pa ruske, moj papa razgavarivajet i mama tože*“).

Pagrindinis tėvų motyvas leisti vaiką į lietuvių ugdymo įstaigą yra gebėjimas susikalbėti savo šalyje („*Kažkaip taip nusprendėm ir viskas, net negalvojom leisti į rusų. Be to nuo mažens lankė lietuvišką grupę. Dukra prieš du metus pabaigė lietuvių mokyklą, gerai išlaikė egzaminus, nors ir rusiškai namie kalbam. Noriu, kad vaikam nebūtų problema savo šalyje susikalbėti*“). Apie tai, kokią mokyklą lankys vaikas tėvai su sūnumi nederino. Berniukas nurodė, kad nori lankyti lietuvišką mokyklą dėl to, kad ją lankys jo draugai.

Kokia kalba vaikui yra lengviau bendrauti tėvai sprendžia iš to kokią kalbą vartoja dažniausiai („*Aš sprendžiu iš to kokia kalba jis kalba. Jam rusiškai lengviau, nes lietuviškai gal ne viską ir supranta*“).

Kalbant apie vaiko kalbos raidą, tėvai nurodė, kad vaikystės šveplavimas truko iki 5-ųjų su puse metų („*Mes galvojom, kad jau turėsim problemų, kai jam buvo 4 metai, nes ir „Š“ ir „Ž“ ir „L“ netarė, tai net norėjau privačiai pas logopedą eit, bet porą kartų darželyje nuėjo ir viskas po to kažkaip savaime pradėjo aiškiai kalbėt, gal jau penki su puse buvo*“). Tai reiškia, kad berniukas į priešmokyklinę grupę atėjo jau įveikęs vaikystės šveplavimą. Šiuo metu tėvai vaiko kalboje

nepastebi jokių trūkumų, o į taisyklingą kalbėjimą neatkreipia dėmesio („*Aš tai kažkaip nekreipiau į tai dėmesio, man svarbiausia, kad jis suprastų nors apie ką kalba lietuviškai, o rusiškai tai pakankamai taisyklingai*“).

Tėvų nuomone dvikalbystė turi nedidelę įtaką vaiko kalbai. Labiausiai įtakoja dviejų kalbų žodžių vartojimą vienu metu („*Gal biški, nes gaunasi vienas toks žodis kitas toks kai kalba, o kad ten „rrr“ ar dar ką negražiai kalbėtų tai gal ne*“). Tėvų teigimų netaisyklingą kalbos vartojimą įtakoja kiti veiksniai („*Su liežuvium problema, nes daug tenka girdėt, kai sako, kad reikia kirpt, nes blogai kalbės*“ ;<...>“ *pripranta blogai kalbėt tai ir kalba*“).

Tėvai nurodė, kad sunkumai su kuriais susiduria jie ir jų vaikas dėl dvikalbystės yra nuolatinis sąvokų aiškinimas (<...>„*tik kad reikia jam pastoviai aiškint lietuviškai, nes pats jis nelabai noriai namie pats kalba, gal dėl to, kad ne viską supranta, bet mum į nauda mes jam bandom skaityt ten knygas, taip ir patys daugiau išmokstam ypač tėtis*“).

Teiginį, kad dvikalbystės pasėkoje vaikas nemokės nei vienos nei kitos kalbos tėvai paneigė („*Mano dukra kalbėdama namie rusiškai puikiai baigė lietuvių mokyklą, turi daug draugų su kuriais bendrauja lietuviškai ir kalba gerai, jokių ten defektų nėra, o gimtoji kalba irgi kaip čia pasakius nesusigadino, na nes mokykloje irgi mokėsi tad ir rašyt moka dar rusiškai, tai kad jau taip blogai negali būti*“).

Kalbant apie ugdymo įstaigą, tėvai nurodė, kad jiems netrukdo dvikalbė aplinka darželyje ir yra patenkinti ugdymu, bet prioritetu savo vaikui laiko šeimą. Pateikus klausimą apie pedagogų, kitų ugdymo įstaigos darbuotojų lietuvių kalbos mokėjimo lygį, kompetenciją atsakė, kad pasitiki pedagogais neatsižvelgiant į tai, kad dauguma darbuotojų yra dvikalbiai („*Aš negaliu žinoti kokia kultūra, nes pats rusas, o jeigu dirba darželyje tai turi kompetenciją*“ ;*daug darbuotojų ir lenkų ir rusų dirba. Aš iš karto, kai užėinu tai lietuviškai pasisveikinu ir su manim kalbasi lietuviškai, o vyras su auklėtojom rusiškai ir susikalba*“).

Taip pat nurodant ar turėtų būti kitaip organizuotas ugdymas su dvikalbiais vaikais, atsakė, kad specialių programų nereikia. Jų nuomone, pedagogai turėtų daugiau laiko skirti taisyklingos kalbos ugdymui („*Svarbiausia, kad daugiau skirtų dėmesio taisyklingai kalbai, kad pastoviai sakytu, kaip reikia taisyklingai kalbėti, kad vaikas geriau išmoktų*“).

Bendrai kalbant apie dvikalbystę, tėvai nurodė, kad neigiamai nežiūri į šį reiškinį („*Dvikalbystė tiesiog yra ir viskas turim išmokti gyventi su dviem ir daugiau kalbų*“).

Pedagogų / specialistų patirtys. Pedagogu teigimu, berniukas yra bendraujantis ir išsilioji kalba yra gerai išsivysčiusi tik kartais negali pasakyti lietuviškai, nes ne viską supranta („*Kai jis*

nori kažką papasakot tokio įdomaus tai jam trūksta žodžių, tai auklytė visada sako jam, kad papasakotų savo kalba. „<...> būna kitą kartą neužtenka žodžių, bet gimtąja kalba jis gali kalbėti ir kalbėti. Vaizduotė pas jį irgi didelė, nes mums tokių pasakų yra prikūres. Tad manau išlijoji kalba išsivysčiusi gerai“). Taip pat pastebėta, kad kalbėti rusiškai jam yra lengviau („tai jis labai gerai kalba, nešvepluojantis vaikas, eilėraščius deklamuoja, aktyvus, tik gal mažai namie skiria tėvai lietuvių kalbai, nes ne viską supranta ir labiau jam norisi rusiškai bendrauti ir kiek teko girdėti tai ne karto nepastebėjau, kad tėvai su juo kalbėtų lietuviškai „).

Nurodydami sunkumus, su kuriais susiduria pedagogai, atsakė, kad labiausiai sunkina kalbėjimas dviem kalbom vienu metu („Kad tenka persijunginėti iš vienos kalbos į kitą, bet gyvename tokioje vietovėje, tai kaip čia nemokėsi kalbėti“) bei nuolatinis kalbos taisymas („jis gimtąja kalba labai daug šneka, kuria istorijas, o lietuviškai aišku nelabai jo ta kalba taisyklinga, bet mes stengiamės jam daugiau aiškinti kaip reikia kalbėti“).

Atsakydami į klausimą, kas berniukui turėtų būti prioritetu kalbos vystimuisi, nurodė, kad labiausiai kalbos ypatumai priklauso nuo tėvų(„Kalbiniai gebėjimai aišku priklauso nuo šeimos kalbinės aplinkos, bet šie vaikai nekalba jokiais žargonais tik Rimas gal daugiau vartoja rusiškus žodžius, bet tai juk ne kalbos sutrikimas“). Nors ugdymo įstaiga taip pat turi atitinkamą vaidmenį vaiko kalbos ugdyme, šeimos dėka kalba geriau įsitvirtina („Aišku, kad įstaigoje vaikai praleidžia didesnę dienos dalį, bet manau, kas šeimos dėka geriau įsitvirtina kalba“).

Logopedas, pasakodamas apie berniuką nurodė, kad jo vaikystės šveplavimas išnyko savaime ir logopedines pratybas jis lankė vos kelis kartus („berniukas labai mažai lankė, bet jis savaime įveikė sutrikimą. <...>“ Daugiau jokių sutrikimų jiems nenustatyta“). Nurodant kalbinę vaiko situaciją logopedas pastebėjo, kad vaiko kalboje dominuoja rusų kalba („berniukas labiau linkęs kalbėti rusų kalba, nes namie kalbasi rusiškai. Su draugais kiek girdžiu stengiasi lietuviškai kalbėti, bet kai tik pamato, kad kiti gali su juo gimtąja kalba kalbėtis, tai iš karto nustoja lietuviškai kalbėtis). Taip pat logopedo teigimu, vaikui yra lengviau bendrauti gimtąja kalba ir pastebimas kalbos ypatumas yra gimtosios kalbos taisyklių pritaikymas valstybinės kalbos žodžiams („berniukas tai linkęs pasakoti apie tai kas jam patinka, kuo jis domisi, o šiaip jei jam neįdomu papasakos keliais žodžiais, be to jis ne visus žodžius lietuviškai žino dėl to jam geriau yra rusiškai išreikšti mintis. Bendrai kalbant, jei vaikas namie vartoja lietuvių kalbą tai savaime aišku lengviau ir darželyje bendrauti, o jei namie visai nevirta, tai savaime aišku, kad pritrūksta žodžių kalbant. Jei kalbėti apie kalbos ypatumus tai jo kalboje labai atsispindi akcentas nes lietuviškus žodžius kirčiuoja kaip rusiškus, toks jausmas, kad pritaiko savo gimtosios kalbos taisykles. Jei sako žodį „eiti“ tai

skamba kaip “ eici “ nuo rusiško žodžio „uðmu“). Ugdant šį vaiką logopedas susidūria su pagrindine problema, kuri pasireiškia nuolatinio vertėjavimu iš vienos kalbos į kitą.

2. 3. Tyrimo rezultatų apibendrinimas

Įvertinus abiejų **vaikų kalbos ypatumus** galima teigti, kad vaikų kalba plėtojasi taip, kaip ir daugumos tokio amžiaus vaikų. Priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbai būdingi šie požymiai:

1) garsų tarimas: taisyklingai taria visus izoliuotus garsus. Šnekamojoje kalboje taip pat visus garsus taria taisyklingai.

2) foneminis suvokimas ir žodžių garsinės analizės-sintezės įgūdžiai: nustato garso vietą žodyje, skiria kalbos garsus, turi pakankamai gerus žodžių garsinės analizės ir sintezės įgūdžius; kartais painioja panašiai skambančius garsus;

3) žodynas: vaikai apibūdina daiktą, nusako esminius jo požymius (dažniausiai dydį ar spalvą); vartoja dažniausiai vartojamus būdvardžius. Nežinodami lietuviško žodžio pavadinimo žodį pasako rusų kalba, pridėdant lietuvišką galūnę. Įvardija visus veiksmus pateiktus paveikslėlyje. Pastebėta, kad rusakalbio vaiko gimtosios kalbos žodynas yra turtingesnis, nors lietuvių kalba pavadinama tik tą veiksmą, kurį geba išversti iš savo kalbos. Nežinomus lietuviškus daiktus įvardija rusiškai.

4) kalbos gramatinis taisyklingumas: tyrime išryškėjo vaikų kalbos gramatinio taisyklingumo skirtumai. *Vaiko, augančio lietuvių / rusų sudėties šeimoje*, kalbos gramatiniam taisyklingumui būdinga: taisyklingas daiktavardžio derinimas su dažnai vartojamais būdvardžiais; taisyklingas žodžių, dažniausiai vartojamų buityje, kaitymas; taisyklingas prielinksnių „ant, į, prie, už“ vartojimas. Tačiau kyla sunkumų nurodant daikto skaičių - painiojamos vyriškos ir moteriškos galūnės; tik iš dalies geba sudaryti priesaginius žodžius. *Vaiko, augančio rusakalbėje šeimoje*, lietuvių kalba mažiau gramatiškai taisyklinga: kalbėdamas lietuviškai nederina daiktavardžių su skaitvardžiais; išryškėja akivaizdūs priesaginių žodžių darybos sunkumai (nors gimtąja kalba sugeba sudaryti mažybinius daiktavardžius).

5) rišioji kalba: *Vaikas augantis lietuvių/ rusų sudėties šeimoje* pasakodamas vartoja daiktavardžius, kuriuos žino ir vartoja kalbėdamasi namie. Kai kurie daiktavardžiai yra rusų kalbos su lietuviškomis galūnėmis. Vartoja, tuos būdvardžius ir veiksmažodžius, kurie dažniausiai yra vartojami jos kalboje. Pasakojant pagal siužetinį paveikslėlį vartoja daug veiksmažodžių, nurodo veiksmą, kurį atlieką paveikslėlyje nurodyti žmonės. Pagal siužetinių paveikslėlių seriją vaikas pasakoja apie kiekvieną paveikslėlį atskirai, nejungiant į vieną įvykį. Atpasakojant išgirstą tekstą, nurodo daiktavardžius, kurie buvo paminėti. *Vaiko, augančio rusakalbėje šeimoje* gimtosios kalbos

rišlioji kalba yra pakankamai gerai išsivysčiusi, nes vaikas lengvai bendrauja, nori labai daug pasakoti, todėl mieliau pasidalintų savo įvykiais iš gyvenimo negu atpasakotų tai ką mato paveikslėlyje. Berniukas pasakodamas pagal siužetinių paveikslėlių seriją sukuria pasakojimą. Išgirstą tekstą atpasakoja nurodydamas tai apie ką suprato.

Juškuvienė, Luneckienė ir kt. (2008) teigia, kad ikimokyklinukai mokomi nustatyti garso vietą žodyje, atlikti žodžių garsinę analizę. Tiriamų vaikų kalbos ypatumai yra panašūs. Bet rusakalbio vaiko gimtosios kalbos rišlioji kalba yra labiau išplėtotą ir žodynas yra turtingesnis. Galima teigti, kad taip yra dėl to, kad vaikas namie bendrauja tik gimtąja kalba ir jo gimtoji kalba yra labiau išplėtotą. Bacer (2000) ir Cummins (2000) nurodo, kad gimtosios kalbos raidos lygis turi įtakos antrosios kalbos išmokimui. Pirmuoju atveju gimtąja kalba laikoma lietuvių, bet dažnai kartu (t.y. įterpiant rusiškus žodžius, kalbant lietuviškai) vartojama yra rusų kalba. Teigtina, kad dėl tos priežasties jos kalbos žodynas yra siauresnis.

Vaiko kalba priklauso nuo paties vaiko raidos, taip pat priklauso nuo socialinių vaiko ir suaugusiųjų santykių tipo. Taigi, vaiko kalbos raida yra grindžiama paties vaiko gebėjimų ir kalbinės aplinkos sąveika. Aplinkos sukūrimas skatina ir motyvuoja ugdytis komunikavimo gebėjimus gimtąja ir lietuvių kalba. Kuriant palankią aplinką kalbai ugdyti, svarbu sudaryti emociškai saugias sąlygas (Bernotienė, Juraitienė, 2012).

Tėvų patirtys ir iššūkiai. Paaiškėjo, kad *tėvai dvikalbystės nelaiko neigiamu vaiko raidos veiksniumi*. Abiejų šeimų tėvų nuomone, dvikalbystė tai galimybė bendrauti dviem kalbomis. Autoriai Bacer (2000), Cummins (2000) taip pat nurodo, kad dvikalbystė turi teigiamą poveikį kalbų mokymuisi. Tėvų nuomone, dvikalbystė nedaro įtakos nei vienos nei kitos kalbos išmokimui. Pagrindiniai *iššūkiai, su kuriais susiduria tėvai dėl dvikalbystės* yra: nesugebėjimas gramatiškai taisyklingai išmokyti vaiką kalbėti, nes patys vartoja gramatiškai netaisyklingą kalbą; nuolatinis vertėjimas iš vienos kalbos į kitą.

Taip pat paaiškėjo, kad tėvai dažnai nežino, kas gali lemti jų vaikų netaisyklingą kalbą. Visi šie teiginiai leidžia suprasti, kad tėvai nelabai gilinaisi į vaikų ugdymo procesą. Tėvai, žinodami, kad vaikui būna sunku kartais augti dvikalbėje aplinkoje, renkasi ugdymo įstaigą pagal save apie tai iš anksto nesitarę su vaikais. Nurodydami ugdymo įstaigos pasirinkimo motyvą, akcentuoja vaiko pilnavertiško bendravimo valstybine kalba savo šalyje, svarbą. Tokie atsakymai leidžia suprasti, kad tėvams rūpi vaikų ateitis ir jiems labiau yra svarbu ne taip, kaip taisyklingai vaikai kalba dabar, o kaip jiems pravers valstybinė kalba ateityje. Į klausimą, *kas svarbiau vaiko kalbos raidai, ar ugdymo įstaiga, kurioje jis būna didžiąją dienos dalį, ar šeima?*, atsakoma skirtingai. Tėvų nuomone,

dvikalbystės atveju nebūtinai specialūs darbo būdai ir metodai, kalbą turėtų ugdyti pedagogas nuolat patardamas ir kontroliuodamas taisyklingą tarimą.

Apibendrinus visus tėvų atsakymus galima teigti, kad tėvai yra prisitaikę prie aplinkos, kurioje gyvena, prie jos kultūros. Dvikalbystės sukeliama sunkumai nėra ypač sureikšminami ir laikomi išsprendžiančiais savaime ateityje.

Pedagogų, logopedo patirtys ir iššūkiai. Pedagogai išskyrė tokius *sunkumus su kuriais vaikai susiduria dėl dvikalbystės*:

- sunkumai kylantys dėl lietuvių kalbos supratimo sunkumų (kai vaikas nesupranta ko iš jo yra reikalaujama, nesupranta kai kurių žodžių);
- sunkumai išreikšti mintis lietuviškai; kai vaiko rišlioji kalba yra gerai išsivysčiusi, bet dėl nemokėjimo taisyklingai pasakyti vaikas nenori bendrauti lietuviškai;
- sunkumai kylantys dėl to, kad valstybinė kalba yra vartojama tik ugdymo įstaigoje;
- vaikams yra sunkiau įsisavinti kalbą, kai namie ji yra nevartojama.

Pedagogai ugdydami dvikalbius vaikus *susiduria su šiais sunkumais*: “Kad nekelia jie man tokių jau didelių sunkumų, nes iki to laiko kol pasiekia priešmokyklinį amžių nuo lopšio ugdomi lietuvių kalba, tad nematau jokios problemos. Aišku, kai vaikai nelanko darželio po to ateina tik į priešmokyklinę grupę tai reikia daugiau pasistengti ir jo gimtąją kalbą pakalbėti, kad prisijaukint vaiką, o jei dar namie kalba ne valstybinė kalba, tai ir pamokinti reikia. Skiriam tiems vaikams daugiau dėmesio aišku, bet būna ir sunkesnių atvejų negu dvikalbystė.” arba: “ Bendrai kalbant apie dvikalbius tai kitą kartą kai jiems reikia pasakyt ką ar papasakot tai atrodo, kad jiems neužtenka žodžių ir jie verčia iš savo gimtosios kalbos.” Šie teiginiai leidžia teigti, kad dvikalbiams vaikams sunku išreikšti mintis valstybine kalba, o sunkiausia tiems, kurie namie lietuviškai nekalba.

Pedagogai nurodė, kad *dvikalbystės įtaka vaiko kalbos raidai yra nežymi*. *Vaikų pasiekimai atitinka jų amžių ir ugdymo turinį jie įsisavina taip pat kaip ir kiti vaikai*. Logopedas, kaip ir pedagogai bei tėvai taip pat pastebėjo tam tikrus ypatumus vaikų kalboje („Bendrai kalbant, jei vaikas namie vartoja lietuvių kalbą tai savaime aišku lengviau ir darželyje bendrauti, o jei namie visai nevartoja, tai savaime aišku, kad pritrūksta žodžių kalbant“).

Logopedo išvardinti priešmokyklinio amžiaus *vaikų kalbos ypatumai* yra: gebėjimas kalbėti dviem kalbomis; dažnas rusiškų žodžių vartojimas; dažnas lietuviškų galūnių pritaikymas gimtosios kalbos žodžiams; netaisyklingas kalbos vartojimas; siauresnis valstybinės kalbos žodynas; judesių naudojimas norint išreikšti mintis.

Ypatumai, kuriuos pastebėjo logopedas taip pat buvo minimi pedagogo atsakymuose. Tai leidžia teigti, kad tokie ypatumai iš tikrųjų būdingi dvikalbiams vaikams, o kalbant apie dvikalbystės įtaka buvo pateikti tokie teiginiai: *“Mano nuomonė, kad dvikalbiai vaikai vėliau išmoka gramatiškai taisyklingos kalbos, nes jam reikia apdoroti ir vienos ir kitos kalbos taisykles dėl to šis procesas užsitęsia. Bet dažnai vartojant, kalba įsisavina. Aš nesu prieš dvikalbystę, nes kiekviena šalis negali susidėti vien iš vienos tautos.”*

Tėvų, pedagogų, logopedo (*„Vaikui šeima yra svarbesnė ir aišku jis perima tėvų kalbinę kultūrą“*) atsakymuose dominuoja teiginiai, kurie leidžia suprasti, kad šeimos prioritetas kalbos raidai užima pirmąją vietą. Minkuvienė (2003) nurodo, kad šeimoje patirti išpūdžiai suformuoti įpročiai, įskiepytos vertybės, tėvų meilė, autoritetas, jų pamokymai ir patarimai išlieka ilgam – tai ir yra tas pamatas, ant kurio statomas visas būsimo piliečio gyvenimas.

Tėvų vaidmuo pažymimas, kaip reikšmingiausias. Kalbėdami apie darbo būdus, kurie galėtų padėti įsisavinti valstybinę kalbą, labai dažnai pedagogai mini šeimos svarbą kalbos ugdyme. Leliūgienės (2003) nuomone, šeima – pagrindinis socializacijos veiksnys, kurio dėka vaikas įgyja esminių socialinių žinių, susiformuoja įgūdžius bei gebėjimus, perima vertybes ir idealus, taisykles ir normas, būtinas gyvenant jį supančioje visuomenėje. Todėl tėvų kalbos pamėgdžiojimas buvo išvardintas kaip vienas iš veiksnių turinčių įtakos vaikų kalbai. Tyrimo metu taip pat paaiškėjo, kad tam, kad vaikai geriau įsisavintų kalbą reikėtų daugiau dėmesio skirti individualiam darbui su vaiku, kad tėvai daugiau skirtų laiko kalbos ugdymui namie. Iš pedagogų sulaukta ir tokių pasiūlymų kaip įtraukti specialius darbo būdus rašant įstaigos programą. Tai leidžia teigti, kad pedagogai nėra abejingi dvikalbiams vaikams ir stengiasi padėti tiek, kiek leidžia galimybės ir aplinkybės.

Išvados

1. Mokslinėje literatūroje nerandama vienodo dvikalbystės apibrėžimo. Dažniausiai autoriai dvikalbystės sąvoką aiškina abstrakčiai, neatskleisdami jos turinio arba akcentuodami vieną jos aspektą. Todėl dvikalbystę galima apibrėžti kaip dviejų kalbų mokymąsi vienu metu. Teigtina, kad dvikalbystė veikiau stimuliuoja, o ne trikdo kalbinę ir bendrą vaiko raidą. Svarbiausias dalykas, kuris sunkina priešmokyklinio amžiaus dvikalbių vaikų valstybinę kalbos išmokimą yra fonetinė, gramatinė, leksikinė- semantinė, morfologinė vartojamų kalbų interferencija.

2. Įvertinus priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbą bei remiantis pedagogų, tėvų bei logopedo atsakymais, išryškėjo tokie *dvikalbiams vaikams būdingi kalbos ypatumai*: taisyklingas garsų tarimas; pakankami žodžių garsinės analizės ir sintezės įgūdžiai; gebėjimas kalbėti dviem kalbomis; dažnas rusiškų žodžių vartojimas; siauresnis valstybinės kalbos žodynas; netaisyklingas kalbos vartojimas; dažnas lietuviškų galūnių pritaikymas gimtosios kalbos žodžiams; judesių naudojimas norint išreikšti mintis. Tyrimo metu išryškėjo vaikų kalbos gramatinio taisyklingumo skirtumai. *Vaiko, augančio lietuvių / rusų sudėties šeimoje*, kalbos gramatiniam taisyklingumui būdinga: taisyklingas daiktavardžio derinimas su dažnai vartojamais būdvardžiais; taisyklingas žodžių, dažniausiai vartojamų buityje, kaitymas; taisyklingas prielinksnių vartojimas. Tačiau kyla sunkumų nurodant daikto skaičių - painiojamos vyriškos ir moteriškos galūnės; tik iš dalies geba sudaryti priesaginius žodžius. *Vaiko, augančio rusakalbėje šeimoje*, lietuvių kalba mažiau gramatiškai taisyklinga: kalbėdamas lietuviškai nederina daiktavardžių su skaitvardžiais; išryškėja akivaizdūs priesaginių žodžių darybos sunkumai, nors gimtąja kalba geba sudaryti mažybinius daiktavardžius.

3. Tyrime išryškėja tėvų bei pedagogų ir specialistų patirtys ugdant vaikus, augančius dvikalbystės sąlygomis:

- Tyrime dalyvavusių *tėvų nuomone*, dėl dvikalbystės atsiradę vaikų kalbos ypatumai turėtų išnykti pradėjus lankyti mokyklą. Tėvai akcentuoja vaiko pilnavertiško bendravimo valstybine kalba savo šalyje, svarbą. Dvikalbystė nelaikoma neigiamu vaiko raidos veiksniumi. Pagrindiniai *iššūkiai, su kuriais susiduria tėvai dėl dvikalbystės* yra: nesugebėjimas gramatiškai taisyklingai išmokyti vaiką kalbėti, nes patys vartoja gramatiškai netaisyklingą kalbą; nuolatinis vertimas iš vienos kalbos į kitą. Tėvų nuomone, dvikalbystės atveju nebūtini specialūs darbo būdai ir metodai, kalbą turėtų ugdyti pedagogas nuolatos patardamas ir kontroliuodamas taisyklingą tarimą. Tėvams dvikalbystė tai galimybė bendrauti dviem kalbomis.

- Tyrime dalyvavusių *pedagogų ir specialistų nuomone*, dvikalbystės įtaka vaiko kalbos raidai yra nežymi, dažnai tai neturi įtakos vaiko akademiniam pasiekimams. Dažniausiai *pasitaikantys vaiku*

ugdymosi sunkumai siejami su: lietuvių kalbos supratimo trūkumu; sunkumais reikšti mintis lietuviškai (nes valstybinė kalba yra vartojama tik ugdymo įstaigoje); bendravimo lietuvių kalba vengimu dėl nemokėjimo taisyklingai kalbėti. Pedagogų nuomone, dvikalbiams vaikams sunku išreikšti mintis valstybine kalba, o sunkiausia tiems, kurie namie nekalba lietuviškai.

- Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad siekiant kokybiško valstybinės kalbos išmokimo reikėtų daugiau dėmesio skirti individualiam darbui su vaiku, ne tik ugdymo įstaigoje, bet ir namuose, nes tėvų kalbos pamėgdžiojimas laikomas vienu iš svarbiausių veiksnių turinčių įtakos vaikų kalbos raidai.

Literatūra

1. Aidukienė, T. (2004). *Reikšmingi suaugusieji . Dvikalbis ugdymas: prielaidos, tyrimai*, p. 5-9.
2. Baker C. A. (1996) *Parent's and teachers - guide to bilingualism – Clevedon*. Philadelphia: Adelaide.
3. Baranauskienė, J.(2007) *Bendrosios motorikos(judesių ir padėties) įtaka kalbinei motorikai(artikuliacijai) ikimokykliniame amžiuje*. (Npublikuotas magistro darbas, Šiaulių universitetas, 2007).
4. Bernotienė, R., Juraitienė, I. (2012) *Ikimokyklinio amžiaus vaikų lietuvių valstybinės kalbos ugdymas. Metodiniai patarimai*. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
5. Berenis, V.(1999) Tautiškas modernizmas ir tradicionalizmas lietuvių kultūroje. *Naujoji Romuva*.4 (529).
6. Bočiulytė, N.(2004) *5-7 metų vaikų kalbos raidos ypatumai*.(Npublikuotas kursinis darbas, Vilniaus Mykolo Romerio universitetas, 2004).
7. Bitinas, B. (2006).*Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius.
8. Gaulienė, V., Giedrienė, R., Grikainienė, L.(2002) *Kalbos tyrimas*. Metodinė priemonė. Žuvėdra.
9. Bechterevas, M.(2006). *Dvikalbių ir vienkalių dešimtmečių vaikų bendrieji pažinimo gebėjimai (erdviniai gebėjimai, matematiniai gebėjimai, verbalinė atmintis)*.(Npublikuotas Magistro darbas, Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006).
10. Chomsky, N.(1968). *Language and mind*. New york: Harcourt, Brace, World.
11. Cieszyńska,J. (2006) *Dwujęzyczność, dwukulturowość - przekleństwo czy bogactwo?* Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.
12. Čėsniėnė,I. Pilkauskaitė, Č., Valickienė, R. (2011) *Kalbos raida ikimokykliniame amžiuje*.<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/kalbos-raida-ikimokykliniame-amziuje/750> (žiūrėta 2012-09-25).
13. Cummins, J.(2000) *Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.
14. Dargienė, A.(2007) *Vidutiniškai neišplėtos kalbos ugdymas komunikacijos aspektu* (Npublikuotas magistro darbas, Šiaulių universitetas, 2007).
15. Daukšytė, J.(2004) Skirtingo amžiaus moksleivių žodinės asociacijos. *Ugdymo psichologija*,13, 64-71.

16. Daukšytė, J.(1998) Psichologiniai-pedagoginiai dvikalbystės formavimosi ypatumai. Mokslo darbai. *Pedagogika*. 36.
17. East, V., Evans, L.(2008) *Vienu žvilgsniu*. Vilnius: Tyto Alba.
18. Garšvinė, A.(1996) *Žymiai bei vidutiniškai sutrikusio intelekto vaikų bendravimo ir kalbos ugdymas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
19. Garšvienė, A., Juškienė, G.(2008) Priešmokyklinio amžiaus vaikų tarimo ypatumai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2(18), 78-84.
20. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R., (1993). Logopedija. Vadovėlis specialiosios pedagogikos fakultetų studentams. A. Knizikevičienė (Red.). *Vaikų kalbos raida (p.20-39)*. Kaunas: Šviesa.
21. Glebuviene, V.S.(1995) Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos lavinimo programos psichologiniai ir pedagoginiai pagrindai. *Pedagogika*, 31, 118-123.
22. Glebuviene, S. (2001). Vaiko kalba ir mes suaugusieji.
<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/vaiko-kalba-ir-mes-suaugusieji/8919> (žiūrėta 2012-07-05)
23. Gudynas, P., Skripkien, R. (2006). Dvikalbis ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose.
24. Gučas, A. (1990) *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Šviesa.
25. Gučas A. (1981) *Vaiko psichologija*. Kaunas: Šviesa.
26. Hallahan, D. P., Kauffman, J. M. (2003). *Ypatingieji mokiniai. Specialiojo ugdymo įvadas*. Vilnius: Alma littera.
27. Hintas M.(1989) *Be rožinių Akinių žvelgiant į dvikalbystę. Mintys apie gimtąją kalbą*. Vilnius:Mokslas. (p.113).
28. Jašinskytė, I., Geležinienė, R., Aidukienė, T. (2011) Dvikalbio ir daugiakalbio vaiko ugdymo proceso modeliavimas multikultūriniu aspektu. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. 2(31), 42-50.
29. Juškuvienė, R., Luneckienė, A. Palačionienė, L., Petrilionienė, B., Striunga, S. (2008). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir elgesio sutrikimų, ugdymas. Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo pedagogams ir tėvams*. Vilnius.
30. Jakubsonė, S.(2010)Tėvų fiksuojamos vaikų kalbos klaidos: Tyrimo ataskaita.
http://www.apiekalba.lt/tėvų_fiksuojamos_vaikų_kalbos_klaidos/ (žiūrėta 2011-12-10).
31. Jacikevičius, A. (1970). *Daugiakalbystės psichologija*. Vilnius: Mintis.
32. Jackendoff, R.(2002) *Foundations of language*. Oxford:Oxford University Press,
33. Janonienė, D. (2005). *Tautinių mažumų vaikų mokyklinė integracija* (Nepublikuotas magistro darbas, Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005).

34. Kamandulytė, L.(2006) *Vaikiškosios kalbos ypatybės. Kalbos kultūra*, (p.79). Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
35. Kardelis., K. (2005) *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: MRU Leidybos centras.
36. Kliuvienė, D.Ruškys, A.(2002) Vaiko kalbinės sambrandos tyrimas. *Pedagogika*, 57, 68 – 72.
37. Krištaponienė, L.(2006) *Dvikalbių ir vienkabbių jaunesnių paauglių intelektualiniai verbaliniai ir vaizdiniai gebėjimai* (Nepublikuotas magistro darbas,Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006).
38. Kaffemanas, R. (2001) *Mąstymo psichologija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
39. Kruteckis, V.(1978) *Moksleivių mokymo ir auklėjimo psichologija*. Kaunas: Šviesa.
40. Karaliūnas, S.(1997) *Kalba ir visuomenė*. Vilnius.
41. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
42. Krashen S. (1992) *Fundamentals of Language Education*. Torrance.
43. Krivickaitė, E (2012) Ar dvikalbystė sutrikimas?
<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/specialistams/ar-dvikalbyste-sutrikimas/13988> (žiūrėta 2012-09-05).
44. Lieliūgienė, I.(2003) *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas: Technologija.
45. Mazolevskienė A., Montvilaitė S. (2007). Ikimokyklinio amžiaus dvikalbių vaikų kalbų ugdymo realijos: Lietuvos patirtis pasauliniame kontekste. *Pedagogika*, 87, 126- 131.
46. Mazolevskienė, A. (1999) 5-6 metų dvikalbių vaikų lietuvių kalbos tyrimo ypatumai. *Ugdymo kaita ir šiuolaikinės pedagoginės technologijos: VI Tarptautinės konferencijos medžiaga* (p.193).Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
47. Mazolevskienė, A.(2006). Priešmokyklinio Amžiaus vaikų lietuvių kalbo gebėjimų ugdymas taikant komunikacinį metodą. *Pedagogika*, 83, 143-147.
48. Mazolevskienė, A. (2001) Dvikalbystės problemos ikimokykliniame amžiuje. *Pedagogika*, 53.
49. Minkuvienienė, E.(2003) *Priešmokyklinis ugdymas ir pradinė mokykla: patirtis, idėjos*. Šiauliai: K.Vasiliausko I.I.
50. Myers, D.(2000) *Psichologija*. Vilnius : Poligrafija ir informatika.
51. Mockuvienė, V. (2012) *Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos ir motorikos sutrikimų sąsajos*(Nepublikuotas magistro darbas, Šiaulių universitetas, 2012).
52. Muchina, V.(1988) *Vaiko psichologija*. Kaunas: Šviesa.
53. Olczak,A. (2011). *Język obcy w przedszkolu*. Krakow: Zielona gora.

54. Pileckaitė – Markovienė M., Nasvytienė D., Bumblytė D. (2004) *Vystymosi psichologija: vaikystė*. Vilnius: Enciklopedija (p.144).
55. Piaget, J. (2002) *Vaiko kalba ir mąstymas. Vaiko logikos tyrinėjimai*. Vilnius: Aidai.
56. Povilaitis, V. (2012) Dvilkabystė: fenomenalus gebėjimas ar psichologinis pranašumas? <http://sveikata.diena.lt/lt/naujienos/psichologija/dvikalbyste-fenomenalus-gebejimas-ar-psichologinis-prana-umas-428527> (žiūrėta 2012-05-30).
57. Romaine, S.(2000) *Bilingualism (Languages in Society) 2nd edition, England: Merton College, University of Oxford*. [http://www.amazon.co.uk/Bilingualism-Language Society-Suzanne-Romaine/dp/0631195394#reader_0631195394](http://www.amazon.co.uk/Bilingualism-Language-Society-Suzanne-Romaine/dp/0631195394#reader_0631195394) (žiūrėta 2011-12-15).
58. Ramonienė, M(2009) Kada pradėti mokyti užsienio kalbos ir kiek kalbų vaikas pajėgus išmokyti. *Mokyklos žinios*. 14(54).
59. Santrock, J. Yussen, S. R(1978) *Child development: C. Brown Company Publ.*
60. Saugėnienė, N.(2003) *Lietuvos tautinių mažumų švietimas multikultūriškumo vertybiniame kontekste*. Kaunas: Technologija, 6 (41),107-158.
61. Sidlauskas, A., E. (2005) *Kas yra kalba? Kodėl tik žmonės kalba?:* Psichologija. <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Psichologija/32/102-116.pdf>(žiūrėta2012-02-02).
62. Shin S. J.(2001) *Kodo pakeitimo samprata ir dvikalbystės vertė. Permainos*.
63. Skripkienė R. *Dvikalbis ugdymas Lietuvoje: prielaidos, siekiai ir galimybės.*: Tiriamojo darbo ataskaita. <http://www.pedagogika.lt/6ps/rsdvikl.doc> (žiūrėta 2013-01-25).
64. Skripkienė, R. (2004) Pradinių klasių moksleivių sociokultūrinės ir kalbinės aplinkos tyrimų rezultatai. *Dvikalbis ugdymas: prielaidos, tyrimai*, 10-16.
65. Skripkienė ,R. (2002). Dialogas valstybine kalba kaip viena iš tautinių mažumų moksleivių antrinės socializacijos prielaidų. *Pedagogika*, 58.
66. Skripkienė, R. (2005) *Sakytinės komunikacijos gebėjimų lietuvių(negimtają) kalba ugdymas pradinėse klasėse* (Nepublikuota daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, 2005).
67. Stasiūnaitė, J.(2000) Dvikalbystė ir jos problemos ikimokykliniame amžiuje. *Žvirblių takas*, 5, 34-38.
68. Šamatovič, A.(2007) *13 - 14 metų amžiaus vienkalių ir dvikalbių paauglių bendrieji intelekto sugebėjimai* (Nepublikuotas magistro darbas, Vilniaus pedagoginis universitetas, 2007).
69. Tureikytė D. (2003) *Sociologinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Sociologija.
70. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.

71. Vabalas – Gudaitis J.(1989) *Svetimų kalbų mokymas ir dvikalbiškumas vaikystėje. Mintys apie gimtąją kalbą.* Vilnius :Mokslas.
72. Vabalas-Gudaitis, J.(1983) *Psichologijos ir pedagogikos straipsniai.* Vilnius: Mokslas.
73. Vabalas-Gudaitis J. (1938) *Svetimų Kalbų mokymas ir dvikalbiškumas vaikystėje. Tautos mokykla.* Kaunas. (p.11-12).
74. Vygotsky, L. (1986). *Thought and language.* Cambridge: MA.
75. Vygotsky, L. S. (1978) *Mind in society: The development of higher psychological processes.* Cambridge, MA: Harvard University Press.
76. Zambacevičienė, E.(1979) *Kai kurie kalbos psichologijos klausimai.* Vilnius.
77. Žarina, V., (2005) *Dvikalbių ir vienkalių vaikų kalbiniai gebėjimai* (Nepublikuotas magistro darbas, Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005).
78. Žukauskienė, R.(1996) *Raidos psichologija.* Vilnius: Margi raštai.
79. Žukauskienė, R.(2002) *Raidos psichologija.* Vilnius: Margi raštai.
80. Žukauskienė, R.(2007) *Raidos psichologija.* Vilnius: Margi raštai.
81. Берк, Л. (2006). *Развитие ребенка/6-е издание.* Москва: Питер.
82. Lietuvos respublikos kultūros ministerija (2012) Tautinės mažumos. <http://www.lrkm.lt/index.php?2480129476> (žiūrėta 2013 – 01- 20).
83. Леонтьев, А. А.(1969) *Язык, речь, речевая деятельность.* Москва.
84. Лурия, А. Р. (2002)*Письмо и речь.* Москва. Издательство Московского университета.
85. Лурия, А.Р.(1998) *Язык и сознание.*Москва: Издательство Московского университета.

Diana Bimbiene

**THE PECULIARITIES OF PRESCHOOL CHILDREN LANGUAGE AND LEARNING
IN BILINGUAL ENVIRONMENT**

The Master's Degree Thesis

Summary

This paper analyses the peculiarities of preschool children language and learning in bilingual environment. The theoretical part addresses the peculiarities of preschool children speech, while various definitions and types of bilingualism are also presented, in regards to its influence on child's development.

The empirical study aimed to reveal the peculiarities of preschool children speech, the attitude of parents, educators and speech therapists towards bilingualism, as well as their experiences and challenges confronted in educating children under bilingual circumstances. For the case analysis, children with their parents and educators from bilingual environments and different family structures were selected. The study evaluated the speech of the children while a semi-structured interview method was applied.

The results exhibited the following *speech peculiarities* of preschool children growing in bilingual environments: correct pronunciation of sounds; adequate skills of word auditory analysis and synthesis; bilingual ability; frequent use of Russian words; relatively narrower vocabulary of official language; irregular use of language; frequent application of Lithuanian inflections to words of native language; gesturing to express one's thoughts.

In the course of the analysis, the main challenges confronted by parents, educators and specialists when educating children growing in bilingual environments were discovered: inability to teach the child to speak in a grammatically correct manner due to their own incompetence to do so; constant translation from one language to another. The most common difficulties of educating children are related to: insufficient comprehension of Lithuanian; trouble expressing oneself in Lithuanian (as the official language is used only in educational institutions); avoiding communication in Lithuanian due to the inability to correctly speak the language.

Key words: preschool age, bilingualism, language development

PRIEDAI